

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

JOVILĖS PAIPOLĖS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS

BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJOS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
Prof. Dr.
Rima Ažubalytė

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
1. BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS PRINCIPO SAMPRATA IR BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ SISTEMA	9
1.1. Baudžiamojo proceso principo samprata.	9
1.2. Baudžiamojo proceso principų sistema	14
2. BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJOS: NUO TEORIJOS IKI TEISMŲ PRAKTIKOS	16
2.1. Baudžiamojo proceso principų reglamentavimo funkcija	19
2.2. Baudžiamojo proceso principų normų interpretavimo (aiškinimo) ir argumentavimo funkcija	33
2.3. Baudžiamojo proceso principų kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija	46
IŠVADOS	56
LITERATŪRA	59
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	67
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	70

IVADAS

Principas (lot. *principium*) - tai pradai, idėja, pagrindas. Jis reiškia pagrindinę, pirminę teorijos, mokslo, pasaulėžiūros padėtį, pagrindinę idėją ar pradą. Todėl, norint suprasti baudžiamąjį procesą, jo esmę, būtina žinoti šio proceso principus, pagrindinius jo pradus, kuriuose įkūnyti tipiškiausi baudžiamąjo proceso teisės bruožai.¹ Apibūdinant baudžiamąjo proceso principus pirmiausia pabrėžtina, kad teisės principai apskritai - tai teisinės sistemos pamatinės nuostatos, kreipiantieji pradai, kurie dalykiškai ir logiškai apibūdina tai, kas nuo jų priklauso, t.y. determinuoja kitus reiškinius, kreipia teisinių reiškinių turinį, daro esminę įtaką visiems teisės sistemos elementams.² Teisės normos gali keistis, tačiau jos negali prieštarauti pamatiniam principui, pagal kurį net ir kintančios nuostatos turi turėti pagrindinę savo idėją ir kryptį.

Tiriama problema. Darbe tiriamos baudžiamąjo proceso principų funkcijos. Darbe vadovaujamas hipoteze, kad netinkamas teisės principų funkcijų bei jų turinio suvokimas gali lemti nederančias su baudžiamąjo proceso paskirtimi ir principų sistema teisėkūros subjektų iniciatyvas, taip pat netinkamą baudžiamąjo proceso normų (ypatingai esant jų kolizijai arba įstatymų spragai) taikymą. Būtent baudžiamąjo proceso principai tampa labai svarbiu matu teisės kūrėjui ir teisės taikytojui, kurie turi įvertinti naujos normos dermę su baudžiamąjo proceso sistema, arba aiškinti baudžiamąjo proceso normas, kai tarp jų yra kolizija, prieštaravimai arba teisės taikytojas susiduria su situacija, kurios baudžiamąjo proceso įstatymai nereguliuoja. Tuo tikslu bus nagrinėjamos baudžiamąjo proceso principų funkcijos, kurios leidžia principus naudoti kaip įrankius tiek teisėkūroje, tiek teisės aiškinime ir taikyme, tiek vystant teisės mokslo doktriną. Taigi šiame darbe siekiama išsiaiškinti baudžiamąjo proceso principų funkcijų turinį, pabandyti paieškoti atsakymo į klausimą, ar baudžiamąjo proceso principų funkcijos visada veikia ir visada yra įgyvendinamos, o gal jos tik veikia budėjimo režimu, jei taip - tai kada jos „įsijungia“, ar jos papildo viena kitą ar neprieštarauja viena kitai? Ar baudžiamąjo proceso principai įtakoja jų funkcijų atsiradimą, o gal būtent funkcijos įtakoja baudžiamąjo proceso principų turinį?

Baigiamojo darbo aktualumas. Įvertinus tai, kad vien 2014 m. BPK buvo pildytas 43 kartus, darytina išvada, kad šiuo metu teisėkūros procesas baudžiamąjo proceso srityje yra labai intensyvus. Panagrinėjus kasacinės instancijos (kuri teismų sprendimus tikrina tik teisės taikymo

¹ Jurka, R., et al. *Baudžiamąjo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 9.

² Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje: daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai: teisė* (01 S) Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005 p. 175.

aspektu) sprendimus matyti, kad esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, galintys lemti situaciją, kai byla turi būti nagrinėjama iš naujo, paprastai yra susiję su baudžiamojo proceso principų pažeidimais. Sudėtingėjant teisės reguliuojantiems santykiams, teisėkūros subjektai bei teisės taikytojai dažnai nebegali išspręsti jiems keliamų uždavinių naudodamiesi vien tik ilgą laiką laikytu prioritetiniu, o tam tikru laiku – net vieninteliu galimu, įrankiu baudžiamojo proceso teisėje, kaip ir baudžiamojoje teisėje, – teisės norma. Vykstantis baudžiamojo proceso konstitucionalizacijos procesas, didėjanti Europos Sąjungos (toliau ir ES) teisės įtaka baudžiamajam procesui, aukšti žmogaus teisių užtikrinimo standartai baudžiamajame procese lemia tai, kad teisės principai įgyja vis didesnę reikšmę. Vystantis baudžiamojo proceso doktrinai, keičiasi ir teisės kūrimo ir taikymo praktika – vis daugiau dėmesio yra skiriama teisės principams ne kaip pamatinėms idėjoms, o kaip teisinio reguliavimo savybę turintiems teisės sistemos elementams, kurie turi milžinišką reikšmę ne tik institucijoms, kuriančioms teisės aktus, bet ir teisminėms institucijomis priimančioms sprendimus bylose, aiškinančioms teises normas, sprendžiant teisės normų kolizijas, ir netgi pildantiems teisės spragas.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Teisės principai Lietuvoje daugiausiai yra tyrinėti teisės teorijos³, konstitucinės teisės⁴, civilinės teisės⁵ mokslo darbuose. Reikia pripažinti, kad kalbant būtent apie baudžiamojo proceso principus bei pastarųjų įtaką baudžiamajam procesui mokslinėje doktrinoje kalbama tikrai nedaug.⁶ Baudžiamojo proceso funkcijos dėmesio skiriama dar mažiau. Vadovėliuose ir mokymo bei metodinėse priemonėse baudžiamojo proceso funkcijos dažniausiai yra tik įvardijamos⁷, kai kurių principų funkcijų analizei skirti straipsniai.⁸ Todėl šis darbas yra vienas žingsnis į priekį, kuris padės ne tik suprasti baudžiamojo proceso principų funkcijas, bet ir jas visas susieti į tam tikrą sistemą, kurios pagalba būna pasiekti baudžiamojo proceso tikslai. Darbo autorė, atsižvelgdama į teisės teorijos, taip pat į baudžiamojo proceso teisės specialistų išreikštą nuomonę, darbe siekia pristatyti baudžiamojo proceso funkcijų sistemą bei pagrindinius atskirų funkcijų turinio elementus. baudžiamojo proceso principų funkcijų klasifikaciją.

³ Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010.

⁴ Birmontienė, T., et al., *Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vilnius: MRU, 2012.

⁵ Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: MRU, 2008.

⁶ Jurka, R., et al. *supra* note 1.

⁷ Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis., P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

⁸ Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai rinkinys*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2012.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Atskirų baudžiamojo proceso principų turinys tiek mokslinėje doktrinoje⁹, tiek teismų praktikoje yra plačiai nagrinėjamas. Baudžiamojo proceso teisės vadovėlis „Baudžiamojo proceso principai“¹⁰ tik paliudija, jog principams yra skiriamas didelis dėmesys baudžiamojo proceso teisėje, tačiau apie jų atliekamas funkcijas yra tik trumpai užsiminta. R.Ažubalytė savo straipsniuose plačiau yra nagrinėjusi baudžiamojo proceso principų teisės spragų ir kolizijų šalinimo funkciją¹¹, J. Baltrimas ir M. Lankauskas¹² detaliau apžvelgė argumentavimą remiantis teisės principais, tačiau būtent apie baudžiamojo proceso principus nagrinėjant temą užsiminta nebuvo. A.Pikelio išleistoje knygoje nagrinėjama baudžiamosios teisės principų atliekama reglamentavimo funkcija¹³. D. Mikelėnienės bei V. Mikelėno monografijoje nagrinėjamos teisės principų funkcijos.¹⁴ Kaip manyti iš trumpos mokslinės doktrinos apžvalgos, Lietuvoje nebuvo atlikta sisteminė baudžiamojo proceso funkcijų analizė.

Baigiamojo darbo reikšmė. Darbe pateiktas baudžiamojo proceso principų funkcijų vertinimas, reikšmė ir įgyvendinimas teisėkūros procese ir teisės taikymo praktikoje. Nustatyta, su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria ne tik teisminės institucijos taikydamos baudžiamojo proceso principus ir tuo pačiu įgyvendindamos vieną ar kitą principų funkciją, bet ir įstatymų leidėjas.

Baigiamojo darbo originalumas. Darbe, be mokslinės literatūros apžvalgos, autorės yra atlikta tam tikra teismų praktikos bei įstatymų leidybos iniciatyvų analizė, siekiant įvertinti baudžiamojo proceso principų funkcijų veikimą.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti baudžiamojo proceso principų funkcijas ir pagrindinius jų turinio elementus, siekiant įvertinti jų svarbą ir poveikį teisėkūrai bei teisės taikymo praktikai.

Tiksliui įgyvendinti keliami uždaviniai:

1) atskleisti baudžiamojo proceso principų sampratą bei aptarti baudžiamojo proceso principų sistemą;

⁹ Kūris, E. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

¹⁰ Jurka, R., *et al. supra* note 1.

¹¹ Ažubalytė, R. *supra* note 8.

¹² Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.

¹³ Pikelis, A. *Baudžiamosios teisėkūros labirintai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2011.

¹⁴ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.

2) išnagrinėti atskirų baudžiamojo proceso principų funkcijų paskirtį, teisėkūros ir teismų praktiką, siekiant nustatyti, kiek įstatymų leidėjai ir teismai naudojami baudžiamojo proceso principais kaip pagrindiniu įrankiu padedančiu atskleisti ir įgyvendinti patį baudžiamojo proceso teisės tikslą.

Tyrimo metodika. Darbe naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Vienas iš labiausiai naudotų metodų buvo lyginamasis, kuris leidžia pateikti teisinių dokumentų analizę, lyginti ir vertinti įvairių mokslininkų nuomones. Sisteminės analizės metodas darbe naudojamas norint tinkamai suvokti tyrimo objekto t.y. baudžiamojo proceso principų funkcijų reikšmę baudžiamojo proceso teisėje. Apibendrinimo metodas buvo naudojamas išvadoms suformuluoti, išanalizuotai medžiagai apibendrinti. Pagrindinis darbe taikytas empirinis metodas yra bylų analizės, kuris leidžia susidaryti nuomonę kokią įtaką daro baudžiamojo proceso principų funkcijos teismų sprendimams. Šiame darbe panaudota 15 LAT kasacinių nutarčių, 3 EŽTT teismo sprendimai. Taip pat buvo atliktas autorės tyrimas, kuris apėmė 2010 – 2015 m. ir kuris leido praktiškai įvertinti baudžiamojo proceso principų reglamentavimo funkcijos veiksmingumą.

Tyrimo struktūra. Šį darbą sudaro įžanga, du skyriai, išvados bei literatūros ir kitų šaltinių sąrašas, anotacija bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmasis darbo skyrius skirtas išsamiai atskleisti baudžiamojo proceso principų sampratą, kad galėtumėme suprasti jų svarbą baudžiamojo proceso teisėje. Analizuojant Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) normas bei mokslinę doktriną taip pat socialinius reiškinius visuomenėje aptariama baudžiamojo proceso principų kitimo tendencijos. Taip pat šiame skyriuje pateikiama jau seniai mokslinėje doktrinoje nusistovėjusi baudžiamojo proceso principų sistema. Antrame skyriuje ne tik teoriniu, bet ir praktiniu aspektu atskirai nagrinėjamos baudžiamojo proceso principų funkcijos, pateikiama jų išsami analizė, leidžianti atskleisti kiekvienos funkcijos turinį bei nustatyti ir aiškiai įvardinti funkcijų įtaką baudžiamajam procesui. Analizuojamos mokslininkų nuomonės dėl baudžiamojo proceso principų funkcijų vertinimo. Kiekvieną atskirą nagrinėjamą funkciją iliustruoja tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktika. Darbas baigiamas išvadomis, kurios apibendrina tiek darbe tirtas mokslinės doktrinos nuostatas, tiek nagrinėtą praktiką.

Ginamieji teiginiai. Baudžiamojo proceso principai yra baudžiamojo proceso teisės sistemos pagrindas ir matas, leidžiantis vertinti naujas teisėkūros iniciatyvas.

Baudžiamojo proceso teisės principų turinio išaiškinimas ir jų pritaikymas leidžia teisės taikytojui teisingai suvokti taikytinų byloje baudžiamojo proceso normų tikrąją prasmę bei išspręsti kylančias kolizijas.

Teisės spragų šalinimas naudojantis teisės principais galimas tik tokiais atvejais kai teisės įstatymų kūrėjas yra nenumatęs jokios teisės normos, kurią būtų galima pritaikyti nagrinėjamam atvejui.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

LR – Lietuvos Respublika

ES – Europos Sąjunga

ETT – Europos Teisingumo Teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausias Teismas

BPK – Lietuvos Respublikos Baudžiamo proceso kodeksas

CK – Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas

LRS – Lietuvos Respublikos Seimas

ŽTK – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

Konstitucinis Teismas – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

1. BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS PRINCIPO SAMPRATA IR BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ SISTEMA

1.1. Baudžiamojo proceso principo samprata.

K. Jankauskas plačiai nagrinėjęs teisės principus pateikė pastarųjų sąvokos analizę, kurioje nurodoma, jog sąvoką „teisės principai“ sudaro du dėmenys, dvi sudedamosios dalys – teisė ir principas.¹⁵ Pirmasis sąvokos dėmuo įvardija socialinės tikrovės – teisės – sritį, kurioje vartojamas žodis „principas“, taigi žymi antrojo dėmens prasmės kontekstą ir jo ypatybes šioje socialinės tikrovės dalyje. Antrasis sąvokos dėmuo, žodis principas, lotynų kalboje (lot. *principium*) reiškia „pradžią, pagrindą“.¹⁶ Terminas „principas“ (angl. *principle*) apibrėžiamas ir kaip teisės fundamentinė tiesa arba doktrina, kaip svarbiausia taisyklė arba dogma, kuri yra pagrindas ar šaltinis kitoms, kaip veiksmy, procesų ar teisinių apibrėžimų nustatytas taisyklės.¹⁷

Literatūroje teisės principai dažniausiai apibūdinami labai panašiai: E. Kūrio nuomone „teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas. Taigi teisės principai persmelkia ir teisinį reguliavimą, ir teisinę praktiką.“¹⁸ Kiti autoriai kalbėdami apie teisės principus taip pat teigia jog „teisės principai išreiškia pagrindines pamatines visuomenės vertybes ir specifinę konkrečios teisinės sistemos logiką, jiems būdingas gana didelis abstraktumo laipsnis ir stiprus vertybinis pagrindas“.¹⁹ Sutikdami su tuo, kad tai gana abstraktus teisės principų apibrėžimas, autoriai teigia, kad yra „pakankamai <...> sunku išskirti visiems jiems būdingus konkrečius turinio elementus, kadangi tai daug priklauso nuo konkretaus principo, kuris yra analizuojamas.“²⁰ K. Jankauskas pateikia pačią abstrakčiausią teisės principų sąvoką, nurodydamas, kad „<...> teisės principų sąvoka iš esmės niekuo nesiskiria nuo bendrosios principų sąvokos, kuri vartojama kitose tikrovės srityse, taigi teisės principai – tai vadovaujančios idėjos, pamatinės nuostatos, kreipiantieji pradai, kurie dalykiškai ir logiškai apibūdina tai kas nuo

¹⁵Jankauskas, K. Teisės principų samprata ir jos formulavimo teisės aktuose ypatumai *Jurisprudencija* 2004 ,51(43): 17-31.

¹⁶ Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 177.

¹⁷ Black's Law Dictionary. Black Hury Cambell, M. A. Sixth Edition. St. Paul, Minn., West Publishing Co. 1990. p. 1193cituota pagal Bakaveckas, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: MES, 2012, p. 52.

¹⁸ Kūris, E. *supra* note 9, p. 202.

¹⁹ Baltrimas, J.; Jankauskas, M., *supra* note 12, p. 6.

²⁰ *Ibid.*

jų priklauso. Teisės principai determinuoja (teisine prasme) kitus reiškinius, kreipia kitų reiškinių turinį, daro įtaką kitiems teisinės sistemos elementams ir visai teisei sistemai“.²¹

K. Jankauskas analizuodamas teisės principus laikosi pozicijos, jog yra gana „<...> sudėtinga analizuoti teisės principą kaip teisinę kategoriją, kadangi jis nepasižymi tokia aiškia struktūra kaip teisės normos, taip pat nebūtinai turi būti eksplacitiškai įtvirtintas konkretaus teisės akto tekste, o gali būti išvedamas iš kitų normų ar principų „pasiskolinamas“ iš moralės ar „randamas“ papročiuose.“²² Teisės principai, būdami teisės sistemos ar atskiros teisės šakos pagrindu, sudaro sistemą ir yra glaudžiai tarpusavyje susieti.²³ Taigi, principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai suponuoja, leidžia formuluoti kitus. Principų sistema savotiškas „tinklas“, kurio įvairūs elementai tarpusavyje susieti sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais.²⁴ M. Lankauskas ir J. Baltrimas sako, jog „<...> konkreti teisės principų samprata ir sąvoka daugiausia priklauso nuo to, kokiai teisės filosofinei krypti labiau simpatizuoja vienas ar kitas autorius <... > ir jų požiūris į tai, kas yra teisė apskritai.“²⁵ Ne visi teisės principai yra pakankamai aiškiai suformuluoti pozityviojoje teisėje. Dažnai teisės principą ir jo turinį galima iššifruoti tik sistemiškai aiškinant teisę, analizuojant teismų praktiką ir teisės doktriną.²⁶ Šiuo atveju teisė aiškinama dviem etapais, pirmiausia nustatoma teisės principo esmė, jo ribos ir nurodoma konkreti teisės norma ar normos, kuria nors forma įtvirtinančios teisės principą. Išsiaiškinus teisės principo esmę, remiantis nustatytu teisės principo turiniu, aiškinama konkreti teisės norma.²⁷

Apibendrinant galima teigti, kad teisės principai – tai fundamentinės, pagrindinės, svarbiausios idėjos, idealai ir nuostatos, kuriomis grindžiama valstybės ir vietos valdžios bei visų kitų teisės subjektų veikla²⁸ bei visa teisės sistema. Dėl to, kad ši nuostata nuo kitų teisės kategorijų skiriasi savo funkcijomis, pobūdžiu bei išraiškos forma, sunku pateikti vieną aiškiai suformuluotą teisės principų sampratą. Lygindami vien tik su teisės normomis, pastebime, kaip išsiskiria įvairių autorių nuomonės. Vieni iš jų mano, kad teisės principas pamatinė idėja, kuri priklauso teisinės sąmonės sričiai ir nėra priskiriama normatyviai teisei tikrovei, todėl šiuo atveju teisės principai nėra teisės sistemos dalis.²⁹ Kiti autoriai teisės principams suteikia teisės normų statusą, todėl šiuo atveju teisės principai yra teisės sistemos elementai tik tokiu atveju, jei jie tiesiogiai formuluojami

²¹ Jankauskas, K. *supra* note 2, p. 16.

²² Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 7, p. 9.

²³ Ažubalytė, R. *supra* note 8, p.13–36.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *op. cit.*, p. 9.

²⁶ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *supra* note 14, p. 226.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Bakaveckas, A., *supra* note 17, p. 53.

²⁹ Jankauskas, K. *op. cit.*, p. 17–31.

pirminiame teisės šaltinyje kaip normos arba yra iš jų išvedami.³⁰ Dar kiti teigia, kad tai savarankiškas teisės sistemos elementas, kuriam priskiriama savarankiška teisinio reguliavimo funkcija.³¹

Sutikčiau su tų autorių nuomone, kurie teigia, kad teisės principas tai savarankiškas teisės sistemos elementas, nors teisės principai ir teisės normos iš tikrųjų turi nemažai bendrųjų požymių, tokių kaip: viešumo pobūdis, visuomeninis (socialinis) pobūdis, norminis pobūdis ir kt., kurie ir leidžia kitą nuomonę turintiems autoriams teisės principams suteikti teisės normų statusą. Tačiau turėdami nemažai panašumų teisės normos ir teisės principai turi ir skirtumų, kurie pastariesiems ir leidžia išsiskirti kaip savarankiškiems teisės sistemos elementams. Vienas iš skirtumų yra tas, kad teisės normos yra konkrečios elgesio taisyklės, o teisės principai – platūs, abstraktaus pobūdžio elgesio standartai (dėsniai).³² Teisės principai teisinio sprendimo priėmimo procese yra papildančio ir dalinio pobūdžio elgesio standartai, vien tik kuriais remtis teisės procese gana sudėtinga, o teisės normos minėtame procese yra sprendžiamąjo pobūdžio standartai.³³ Taigi, teisės principai nurodo, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, sprendžiama konkreti teisinė byla, kad kiekvienu teisinio reguliavimo atveju būtų įgyvendinami teisės sampratos formuluojami tikslai.³⁴

Pažymėtina, kad šiuo metu vyraujanti Lietuvos teisės moksle pozicija yra ta, kad teisės principai yra traktuojami kaip savarankiški teisės sistemos elementai, egzistuojantys šalia teisės normų.³⁵ Pritarčiau nuomonei, kad ši pozicija taip pat geriausiai atspindi šiuolaikinę Lietuvos konstitucinę jurisprudenciją bei bendrosios kompetencijos teismų praktiką (arba atvirkščiai – praktika atspindi doktrininę poziciją): teisės principų kaip savarankiško teisės sistemos elemento sampratos laikosi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo³⁶, kuris 2004 metų gegužės 25 dienos nutarime yra nurodęs, jog „*Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti expressis verbis suformuluotose konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti expressis verbis, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos,*

³⁰ Jankauskas, K. *supra* note 2, p. 17–31.

³¹ Jankauskas, K. Teisės principų vaidmuo teisiniame procese socialinių santykių reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2004 59 (51) 137–150.

³² Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 180.

³³ *Ibid.*

³⁴ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 140.

³⁵ Ažubalytė, R. *supra* note 8, p. 13–36.

³⁶ *Ibid.*

*iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės - pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.*³⁷

Moksle būtent ši teisės principų samprata leidžia įžvelgti esminius skirtumus tarp teisės normų ir teisės principų. Daugybę abstrakčių formuluočių, lyginant su teisės normomis, sutinkame tiek įstatymuose, tiek poįstatyminiuose teisės aktuose, tačiau nepriklausomai nuo to, kad principai kaip ir teisės normos gali nustatyti teises bei pareigas, jie laikyti principais, kadangi yra bendri, nekonkretūs, įtvirtinantys tam tikras vertybes, siekius, tikslus, „jie yra kriterijus, kuriuo gali būti paaiškinamos, logiškai pagrindžiamos teisės normos ir nurodoma, kokia turi būti teisė.“³⁸ Baudžiamojo proceso principų aiškinimui ir taikymui svarbus yra esminis teisės normos ir teisės principų skirtumas: normos taikomos pagal principą „viskas arba nieko“; jeigu yra faktai, kurių reikalauja norma, tuomet arba norma galioja, ir tokiu atveju jos pateikiamas atsakymas yra privalomas priimti, arba negalioja, ir tokiu atveju ji visai nesvarbi priimant sprendimą.³⁹ O teisės principai nedeterminuoja konkretaus sprendimo, tačiau kreipia viena ar kita kryptimi.⁴⁰

Būtinybę vadovautis teisės principais yra pabrėžęs tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau ir Konstitucinis Teismas), tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau ir LAT). Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime pabrėžė teisės principų taikymo svarbą: „nagrinėjant bylas turi būti paisoma teisingumo, sąžiningumo, protingumo, proporcingumo, teisėtumo principų, kitų bendrųjų teisės principų“.⁴¹ LAT civilinėje byloje nurodė, kad „bet kuri teisės norma gali būti tinkamai išaiškinta ir pritaikyta tik tada, jeigu bus atsižvelgta į jos sisteminius ryšius su kitomis to paties įstatymo, atitinkamos teisės šakos ar teisės instituto normomis, taip pat jos santykį su bendraisiais teisės principais“⁴², o kitoje civilinėje byloje pažymėjo, kad „principai yra bendrosios nuostatos, kuriais reikia vadovautis aiškinant ir įgyvendinant teisinių aktų detalias nuostatas arba kuriant praktinius kriterijus konkrečiam ginčui

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 dienos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-01-10]. <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2004/n040525.htm>>.

³⁸ Jankauskas K. *supra* note 2, p. 17–31.

³⁹ Ažubalytė, R. *supra* note 8, p. 13–36.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-256.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-183/98).

sprešti“.⁴³ Teismas pabrėžė, kad „panašius santykius reguliuojančių normų nėra, dėl šių santykių specifiškumo nežinia ar jos gali būti. Jeigu įstatymas nenumato kriterijų, pagal kuriuos turi būti taikomos teisės normos ar sprendžiamas ginčas, tai šis klausimas turi būti sprendžiamas teismo pagal bendruosius kriterijus – teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus“.⁴⁴

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁴⁵ (toliau ir BPK) 1 straipsnyje įtvirtinta baudžiamojo proceso paskirtis – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas – užtikrinama ne tik atitinkamu teisiniu reglamentavimu, bet ir tinkamu baudžiamojo proceso principų bei baudžiamojo proceso teisės normų taikymu. Iš to seka išvada, kad vienas esminių baudžiamojo proceso dokumentų skatina baudžiamajame procese remtis ne tik teisės normomis, bet ir baudžiamojo proceso principais, kadangi tik tokiu atveju bus užtikrinta šio proceso paskirtis.

Baudžiamojo proceso principų taikymo reikalauja ne tik BPK, tačiau ir kiti dokumentai. Pavyzdžiui, proceso greitumo principo įtvirtinimo baudžiamojo proceso įstatyme ir nuoseklus jo įgyvendinimo reikalauja Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys: Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas⁴⁶, kurio 14 straipsnio 3 dalies c punkte numatyta asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu, teisė būti teisiamam be nepateisinamo delsimo; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau ir ŽTK)⁴⁷, kurios 6 straipsnio 1 dalyje numatyta asmens, kuriam pareikštas baudžiamasis kaltinimas, teisė, kad byla būtų išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką; Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija⁴⁸, kurios 47 straipsnio 2 dalyje numatyta kiekvieno asmens teisė, kad jo byla būtų išnagrinėta per priimtina laiką.

Baudžiamojo proceso principų samprata iš esmės nesiskiria nuo teisės principo sampratos, aptartos anksčiau – tai proceso eigą generuojantys veiksniai, nuo kurių priklauso paties proceso kokybė ir apimtis, procesą įgyvendinančių ir procese dalyvaujančių teisės subjektų elgesys, o galiausiai ir teisingo sprendimo baudžiamojoje byloje priėmimas⁴⁹, Baudžiamojo proceso principai

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2001 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *J. Šukys v. E. Lemantauskas* (bylos Nr.3K-3519/2001).

<http://www2.lai.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=11517>.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas . *Valstybės žinios* 2002, Nr. 37-1341, Nr. 46.

⁴⁶ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas . *Valstybės žinios* 2002, Nr. 77-3288.

⁴⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija . *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

⁴⁸ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija [žiūrėta 2014-09-25].

<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/0003fbc4e5/ES-pagrindini%C5%B3-teisi%C5%B3-chartija.html>>

⁴⁹ Jurka, R., *et al. supra* note 1 , p. 11.

taip pat apibūdinami kaip teisės aktuose įtvirtintos pagrindinės nuostatos, atskleidžiančios baudžiamojo proceso esmę, turinį, pagrindines jo raidos kryptis bei siekius.⁵⁰

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad teisės principai savyje įtvirtina tam tikras vertybes, tikslus, kurių dėka mes galime ne tik pasakyti, kokia yra teisės norma, teisinė praktika bei visa teisės sistema, bet ir kokia ji privalo būti.

1.2. Baudžiamojo proceso principų sistema

Prieš pradėdant nagrinėti baudžiamojo proceso principų funkcijas, trumpai reikia apžvelgti baudžiamojo proceso principų sistemą. Baudžiamojo proceso principų sistemą sudaro visuma pamatinių nuostatų, kuriomis turi būti vadovaujama baudžiamajame procese.⁵¹ Pozityviosios baudžiamojo proceso paskirties, struktūros, bei pagrindinių nuostatų analizė gali išskirti tuos principus, kurie sąlygiškai vyrauja ir modeliuoja egzistuojančio proceso formą.⁵² Būtent vyraujantys principai ir sudaro logišką bei nepriekaištingą baudžiamojo proceso principų sistemą. Vadovėliuose į baudžiamojo proceso principų sistemą įtraukiami tokie principai: nekaltumo prezumpcijos principas, proceso teisingumo (sąžiningumo) principas, proporcingumo principas, principas, kad teisingumą vykdo tik teismas, rungimosi principas, proceso viešumo principas, proceso greitumo principas, teisės į gynybą principas, valstybės proceso kalbos principas, teismo nepriklausomumo ir bešališkumo principas, žmogaus teisių apsaugos baudžiamajame procese principas, oficialumo principas.⁵³

Sutinkant, kad apie baudžiamojo proceso principų sistemą galima kalbėti tik kaip apie nuolat kintančią ir atsinaujinančią.⁵⁴ Autoriai išskiria kelis aspektus, kurie lemia baudžiamojo principų sistemos nuolatinę raidą: „visų pirma istorinės prielaidos lėmė kelių baudžiamojo principų organizavimo modelių (tipų) atsiradimą bei vakarų teisės tradicijoje, kurie savo ruožtu daro įtaką baudžiamojo proceso principų sistemai ir atskirų principų turinio suvokimui; antra, baudžiamojo proceso principų sistema turi būti (yra) subordinuota baudžiamojo proceso paskirčiai, kuri, priklausomai nuo konkretaus laikmečio bei konkrečios valstybės požiūrio į teisės paskirtį apskritai, ir į baudžiamojo proceso tikslus konkrečiai, gali kisti; trečia, Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių reikalavimai daro įtaką naujų baudžiamojo proceso principų tapšmui bei esamų principų turinio

⁵⁰ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p. 14.

⁵¹ Goda, G. *et al. supra* note 7, p. 48.

⁵² Jurka, R., *et al., op.cit.*, p. 16.

⁵³ Goda, G. *et al. op.cit.*, p. 48.

⁵⁴ Ažubalytė, R., *supra* note 8, p. 13–36.

transformacijai, ketvirta, pakankamai abstraktus principų, kaip bendriausių teisės pradų, įtvirtinimas norminiuose aktuose, taip pat lemia besikeičiantį jų interpretavimą.⁵⁵

Teisės mokslas skiria bendruosius teisės principus, kurie be jokių išimčių taikomi visose šakose, ir atskirų teisės šakų principus, kurie būdingi vienai kuriai teisės šakai.⁵⁶ Teorijoje taip pat skiriami tarpšakiniai (apima kelias teisės šakas) ir teisės šakų institutų principai.⁵⁷ Pastaroji principų grupė dažniausiai atskirai neišskiriama, nes ji inkorporuojama į atitinkamos teisės šakos principų sistemą.⁵⁸ Tokio klasifikavimo pagrindas – tam tikrų principų veikimo apimtis ir poveikis teisiniam reguliavimui.⁵⁹ Siekiant aiškiau suvokti principų sistemą bei jų tarpusavio ryšius, baudžiamojo proceso principai taip pat klasifikuojami remiantis įvairiais kriterijais.⁶⁰ Tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad neretai kai kurie principai, keičiantis jų turinio aiškinimui, gali būti priskiriami arba vienai, arba kitai rūšiai principų.⁶¹ Štai kad ir nekaltumo prezumpcija, kuri ilgą laiką buvo laikoma tik baudžiamajam procesui būdingu principu, vis dažniau įvardijama kaip bendrasis teisinis principas, svarbus visai teisinei sistemai.⁶² Šiai temai atskleisti principų klasifikacija yra svarbi tiek, kiek atskirai „grupei“ principų yra daugiau arba mažiau būdingos tam tikros funkcijos. Taigi tradiciškai yra pateikiamos kelios pagrindinės principų klasifikacijos. Baudžiamojo proceso principai, pagal jų veikimo sferą, t.y., pagal tai, kelioms teisės šakoms jie yra reikšmingi, gali būti: 1) bendrieji teisiniai – tai principai, reikšmingi visai teisinei sistemai; 2) tarpšakiniai – veikiantys keliuose teisės šakose; 3) šakiniai – veikiantys vienoje teisės šakoje, šiuo atveju – baudžiamojo proceso teisėje.⁶³ Baudžiamojo proceso principai taip pat gali būti skirstomi ir pagal norminio akto, kuriame jie yra įtvirtinti, galią: 1) konstituciniai – principai, kurie įtvirtinti LR Konstitucijoje; 2) specialūs – baudžiamojo proceso principai, įtvirtinti kituose įstatymuose, pirmiausia Baudžiamojo proceso kodekse.⁶⁴ Baudžiamojo proceso principai taip pat gali būti skiriami pagal principo veikimo apimtį (pagal tai, kurioje baudžiamojo proceso stadijoje realizuojami visa apimtimi): 1) principai, kurie yra visiškai realizuojami visose baudžiamojo proceso stadijose:

⁵⁵ Ažubalytė, R., *supra* note 8, p. 13–36.

⁵⁶ Bakaveckas, A., *supra* note 17, p. 53.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Šaltinis Mykolo Romerio universitetas [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2015-01-27]. <https://moodle.mruni.eu/pluginfile.php/50890/mod_resource/content/0/bpt/fcontent.html>.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

asmens privataus gyvenimo neliečiamumo, asmenų lygybės prieš įstatymą ir teismą, proporcingumo principai; 2) principai, kurie yra visiškai realizuojami atskirose baudžiamojo proceso stadijose.⁶⁵

Apibendrinant visą baudžiamojo proceso principų sistemą darbo autorė pritaria tai nuomonei, kad visa principų sistema atsižvelgiant į visą teisės sistemos dinamiką yra nuolat besikeičianti, autorė taip pat laikosi tos pozicijos, kad nė vienas principas neturi iš anksto nustatytos persvaros prieš kitą principą.

⁶⁵Šaltinis Mykolo Romerio universitetas [interaktyvus]., *supra* note 61.

2. BAUDŽIAMOJO PROCESO PRINCIPŲ FUNKCIJOS: NUO TEORIJOS IKI TEISMŲ PRAKTIKOS

Kalbant apie principų poveikį teisiniam reguliavimui trumpai autorės nuomone būtina apžvelgti, kokias teisės principų funkcijas išskiria teisės teorijos specialistai.

Pažymėtina, teisės principai atlieka daugybę svarbių funkcijų. Įvairūs autoriai kalbėdami apie teisės principų funkcijas teisės sistemos atžvilgiu, dažnai pabrėžia jų pozityvųjį poveikį teisės sistemai, t.y. „, teisės principai yra lyg užkraunami ant teisės normų, tokiu būdu užtikrinant, kad teisės normos sudarys vieningą visumą.“⁶⁶ Teisės principų dėka vienose srityse teisės normų taikymas yra proporcingai ribojamas, o kitose išplečiamas.⁶⁷ Taigi turime pritarti teisininkų nuomonei, kad teisės principai lemia teisės normų turinį, jų taikymą bei padeda užpildyti norminio reguliavimo spragas.

Be šios „organizuojančios“ funkcijos teisės principai atlieka kitą, ne mažiau svarbią funkciją. Jie yra tam tikras kriterijus, kuris leidžia išsiaiškinti ar teisės aktas arba pareigūno veiksmai neprieštarauja nustatytiems teisės standartams. Laikomasi nuomonės, kad toks nukrypimas, visų pirma, yra nenuoseklumo bei prieštaravimo požymis, todėl tokiu atveju gali būti kritikuojami ne tik atitinkamų pareigūnų veiksmai ar teisės standartams prieštaraujantis teisės aktas, o netgi visa teisės sistema.⁶⁸ Bendrojoje teisės teorijoje teisės principų funkcijos yra išskiriamos pagal jų atliekamus uždavinius ir pagal jų poveikį teisiniam procesui. Remiantis tokiu klasifikavimu yra išskiriamos organizavimo arba koordinavimo bei verifikavimo funkcijos ir teisinio reguliavimo (arba reglamentavimo) bei teisinio realizavimo funkcijos.⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, aukščiausios galios teisės akte įtvirtinti principai užima ypatingą vietą teisės sistemoje. Pažymėtina, kad visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniais principais, iš to tokios nuostatos išplaukia tai, kad konstitucinių principų pagrindinės atliekamos funkcijos tai koordinavimo bei organizavimo, nes būtent šios atliekamos funkcijos suteikia pagrindą ir kryptį visai ordinarinei teisei, o kartu užtikrina Konstitucijos viršenybę.⁷⁰ Kalbant apie civilinės teisės principų funkcijas tai būtent Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso (toliau ir CK) Pirmosios knygos komentare nurodomos keturios civilinės teisės principų funkcijos: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo bei kolizijų šalinimo. Kitų autorių nuomone, pastarųjų dviejų funkcijų nereikėtų

⁶⁶ Jankauskas K. *supra* note 2, p. 175.

⁶⁷ Kūris, E., *supra* note 9 p. 203.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Baublys, L., *et al.* *supra* note 3, p. 194

⁷⁰ Birmontienė, T., *et al.*, *supra* note 4, p. 80.

traktuoti kaip savarankiškų civilinės teisės principų funkcijų.⁷¹ Autoriai aiškina, kad teisės spragu užpildymas taikant teisės analogiją yra civilinio teisinio reglamentavimo ypatumas, todėl teisės spragu užpildymas yra sudėtinė reglamentavimo funkcijos dalis.⁷² Kolizijų šalinimas pasak autorių taip pat nėra savarankiška funkcija. Kolizijos nustatomos ir šalinamos CK teisės normų aiškinimo būdu, todėl ir šių kolizijų šalinimo funkciją, autorių nuomone, apima interpretavimo funkcija.⁷³ Vadinasi pakanka nurodyti dvi civilinės teisės principų funkcijas – reglamentavimo ir interpretavimo.⁷⁴ Tačiau ir šių funkcijų reikšmė yra nevienoda. Pagrindinė civilinės teisės principų funkcija yra reglamentavimo.⁷⁵ Civilinio proceso teisės specialistai prie civilinio proceso teisės principų atliekamų funkcijų taip pat priskiria reglamentavimo funkciją, kuri, pasak jų, yra labai svarbi įstatymų leidybai, taip pat interpretavimo funkciją, kadangi civilinio proceso teisės principai padeda suvokti konkrečių teisės normų turinį, teismams jas aiškinant bylų nagrinėjimo procese.⁷⁶ Negalima nepaminėti, kad civilinio proceso teisės principai svarbūs teismui sprendžiant teisės normų tarpusavio prieštaravimus, tai – kolizijų šalinimo funkcija.⁷⁷

Administracinės teisės specialistai teigia, kad administracinės teisės principai iš esmės atlieka šias funkcijas (paskirtis): pirma, apibrėžia administracinio teisinio reguliavimo turinį, socialinį kryptingumą ir pagrindinius administracinės teisės kaip teisės šakos ypatumus; antra, principai padeda geriau suvokti administracinės teisės normų prasmę ir teisingiau jas aiškinti bei taikyti praktikoje; trečia, šiais principais remiasi šalinant administracinio teisinio reguliavimo spragas ir prieštaravimus taikant analogiją, kadangi dėl visuomeninio gyvenimo dinamiškumo numatyti visų viešųjų santykių valdymo (administravimo) detalių ir ypatumų dėl jų kokybės neįmanoma; ketvirta, principais sustiprinama reguliuojamo visuomeninio santykio svarba ir sprendimo juridinė motyvacija.⁷⁸ Esminę reikšmę administracinės teisės principai atlieka ir šalinant administracinio teisinio reguliavimo trūkumus, t.y. teisės spragas.⁷⁹ Kitos principų funkcijos, kurias įvardija autoriai yra spragu šalinimo bei teisinio argumentavimo funkcija.⁸⁰

Aptarus kitas teisės šakas autorė nori grįžti prie baudžiamojo proceso. Taigi, baudžiamojo proceso teisės specialistai išskiria keturias pagrindines baudžiamojo proceso principų funkcijas:

⁷¹ Baranauskas, E., *et al. supra* note 5, p. 69.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Driukas, A., Valančius V., *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 191

⁷⁷ *Ibid.*, p. 192.

⁷⁸ Bakaveckas, A., *supra* note 17, p. 56.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 57.

⁸⁰ *Ibid.*

programavimo ir reglamentavimo, baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo, interpretavimo ir argumentavimo, bei kolizijų ir teisės spragų šalinimo. Pirmąją baudžiamojo proceso principų atliekamą funkciją įvardija kaip programavimo ir reglamentavimo, grįsdami tuo, kad principai yra svarbūs formuojant baudžiamąją politiką baudžiamojo proceso srityje.⁸¹ Baudžiamojo proceso įstatymų teisėkūros procese principai padeda atsakyti, kada tam tikras nuostatas pakeisti, tikslinti ar papildyti naujomis nuostatomis yra tikslinga ir pagrįsta.⁸² Antroji išskiriama funkcija yra baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo. Vadovaujantis principais baudžiamajame procese siekiama nustatyti byloje tiesą ir priimti teisingą sprendimą.⁸³ Būtent šioji funkcija ir padeda šį tikslą pasiekti. Trečioji – interpretavimo ir argumentavimo – funkcija reiškia, kad principai padeda aiškinti teisės normas: suvokti jų turinį, išspręsti galimus teisės normų prieštaravimo atvejus.⁸⁴ Ir paskutinė – ketvirtoji yra kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija, leidžianti remiantis baudžiamojo proceso principais pagrįsti teisės arba įstatymo analogijos galimumą arba negalimumą baudžiamojo proceso teisėje.⁸⁵ Tačiau darbo autorė nėra linkusi visiškai pritarti nei teisės teorijoje išskiriama funkcijų klasifikacijai, nei baudžiamojo proceso specialistų nuomonei. Todėl šiame darbe bus kalbama ne apie keturias atskiras baudžiamojo proceso funkcijas, o apie tris. Kaip jau buvo minėta, baudžiamojo proceso specialistai kaip atskirą baudžiamojo proceso principų funkciją išskiria baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo bei palaikymo⁸⁶, tačiau autorės nuomone, reglamentavimo funkcija tarsi „praryja“ pastarąją. Taigi baudžiamojo proceso paskirties koordinavimo ir palaikymo funkcija ir programavimo ir reglamentavimo funkcijos šiame darbe bus analizuojamos kartu, kaip baudžiamojo proceso reglamentavimo funkcija, nes esminių turinio skirtumų autorės nuomone, šios dvi, kai kurių pirmiau nurodytų autorių išskiriamos kaip atskiros baudžiamojo proceso funkcijos, neturi.

2.1. Baudžiamojo proceso principų reglamentavimo funkcija

Teisė pačios visuomenės sukurta kaip viešojo gyvenimo reguliavimo priemonė, yra sudėtingas ir dinamiškas reiškiny, kuris nuolatos veikia visuomenės gyvenimą, o nauji jos

⁸¹ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p.12.

⁸² *Ibid*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.* 16.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

poreikiai grįžtamoju ryšiu daro įtaką teisei.⁸⁷ Realius galiojančius teisės pokyčius lemia jiems pribrendusi visuomenės sąmonė.⁸⁸ Taigi, kaip rašo profesorius Alfonsas Vaišvila, teisėkūra – procesas nuo teisinio sumanymo, teisinės idėjos suformulavimo iki teisės normos priėmimo ir paskelbimo (promulgacijos).⁸⁹ Teisėkūra yra ir tas momentas, nuo kurio į teisės tapsmą įsitraukia valstybė; ta forma, kuria teisė susivienija su valstybe, kad būtų užtikrinama tolesnė socialinių interesų juridizavimosi eiga.⁹⁰ „Teisės teorijos įvado“ autoriai teisėkūrą apibūdina kaip procesą, kurio metu sukuriama, pakeičiami arba pripažįstami netekusiais galios teisės aktais.⁹¹ Teisės aktų leidyba yra sąmoninga ir tikslinga žmonių veikla.⁹² Visų valstybių teisėkūros tikslai yra bendri: teisėkūra siekiama sukurti ir tobulinti vientisą, darnią teisės normų ir teisės principų sistemą (teisės sistemą), reguliuojančią įvairius visuomenės santykius.⁹³ Baudžiamojo proceso įstatymų teisėkūros procese principai padeda atsakyti, kada tam tikras nuostatas pakeisti, tikslinti ar papildyti naujomis nuostatomis yra tikslinga ir pagrįsta.⁹⁴ Baudžiamojo proceso principai yra svarbūs formuojant baudžiamąją politiką baudžiamojo proceso srityje.⁹⁵ Taip baudžiamojo proceso principai atlieka programavimo ir reglamentavimo funkciją. Pasak Gintauto Sakalausko, sąvoka „baudžiamoji politika“ dažnai vartojama mokslinėse, teisinėse ir politinėse diskusijose, vis dėlto mėginimai konkrečiau apibrėžti jos turinį neišvengimai baigiasi suvoktų ir nesuvoktų ribotumų labirintuose.⁹⁶ Autorius, pasitelkę vokiečių, anglų, rusų kalbose vartojamas sąvokas ir jų kontekstą, nurodo, kad baudžiamoji politika tai įstatymų leidėjo ir valdžios sprendimai, susiję su asmenų baudimu už nusikalstamas veikas.⁹⁷ Teigiama, kad šia sąvoka iš baudžiamosios politikos eliminuojama su baudžiamuoju įstatymu nesusijusi nusikalstamų veikų prevencija ir kontrolė; baudžiamajai teisei paraleliniai teisiniai dalykai baudžiamosios politikos dalimi laikomi tiek, kiek jie tiesiogiai susiję su asmens baudimo elementais, o ne savarankiškais procesiniais sprendimais, o bausmių taikymo praktika ir teisėsaugos institucijų veikla laikoma baudžiamosios politikos rezultatu, išraiška.⁹⁸ Štai V. Piesliakas, teigė, jog „baudžiamoji politika tai valstybės vykdomos nusikalstamumo kontrolės formos ir metodai siekiant tam tikrų apibrėžtų tikslų. Baudžiamoji politika įgyvendinama priimant

⁸⁷ Pikelis, A. *supra* note 13, p.13.

⁸⁸ Pikelis, A. *supra* note 13, p.13.

⁸⁹ Vaišvila, A., *supra* note 34, p. 223.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 270.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p.11.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Sakalauskas, G. Baudžiamosios politikos samprata. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 8–18.

⁹⁷ *Ibid.* 13.

⁹⁸ *Ibid.*

baudžiamuosius įstatymus, juos keičiant ir taikant“.⁹⁹ Gintaras Švedas baudžiamąją politiką apibrėžė kaip valstybės vykdomą konstitucinių ir kitų svarbiausių vertybių apsaugą baudžiamosios teisės priemonėmis.¹⁰⁰ Autorius nurodo, kad baudžiamoji politika apima tiek baudžiamųjų įstatymų kūrimą, tiek jų taikymą. Autorius nurodo, kad „svarbiausia yra tai, kad pastaroji turi užtikrinti individo, visuomenės ir valstybės normalaus egzistavimo, funkcionavimo ir evoliucijos sąlygų ir tvarkos apsaugą nuo pavojingiausio elgesio nusikalstamų veikų.“¹⁰¹ Taigi sąvoką „baudžiamoji politika“ galima suprasti ir apibrėžti labai įvairiai, pradedant siaura bausmių nustatymo ir vykdymo samprata, baigiant plačia ir visa apimančia valstybės reakcija į nusikalstamą elgesį.¹⁰²

Visą mūsų veiklą, tiek viešojo gyvenimo, tiek verslo, darbo, buitės šeimos ar kitokios privačios veiklos srityse, reguliuoja teisės normos.¹⁰³ Teisė nėra koks izoliuotas reguliatorius, ji yra socialinės sistemos dalis ir veikia su kitomis visuomenės gyvenimo normomis (morale, religija).¹⁰⁴ Toji nuosekli sistema valstybėje organizuojama tam, kad būtų užtikrinti valdžiai patikėtų funkcijų įgyvendinimą.¹⁰⁵ Valstybės valdžiai priskirtinos trys pagrindinės funkcijos – leisti įstatymus, juos vykdyti ir užtikrinti teisės saugą.¹⁰⁶ Kadangi šių funkcijų turinys yra skirtingas, demokratinėje teisinėje valstybėje jos gali būti įgyvendinamos tik remiantis teisinga valdžių sąveika, pagrįsta jų savarankiškumu, atskirumu, pusiausvyra ir tarpusavio kontrole.¹⁰⁷ Konstitucinis Teismas 2002 m. sausio 14 dienos nutarime konstatavo „<...> jog konstitucinis valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra, kad kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kad institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti bei kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Seimas neturi teisės pavesti Vyriausybei ar kuriai nors kitai institucijai realizuoti jo

⁹⁹ Piesliakas, V., *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia 2006, p. 37.

¹⁰⁰ Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 235.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Sakalauskas, G. *supra* note 97, p. 8–18

¹⁰³ Pikelis, A., *supra* note 13, p. 13.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

konstitucinę kompetenciją.“¹⁰⁸ Taigi vadovaujantis valdžių atskyrimo principu logiškas atrodo argumentas, kad teismai neformuoja ir neįgyvendina politikos – tai daro įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia, o teismai tiesiog vykdo teisingumą.¹⁰⁹ Nors teisės doktrinoje teigiama, kad greta teisės normų sistemos dalimi pripažįstant teisės principus bei teisinį precedentą, teismai taip pat tampa teisėkūros, o ne teisės taikymo institucijomis ir civilinės teisės tradicijos šalyse, taigi ir Lietuvoje¹¹⁰, autorė laikosi tos nuostatos, kad civilinės teisės tradicijoje teismai nekuria teisės, o yra teisės taikymo ir aiškinimo subjektai. Bet plačiau apie tai kitame darbo skyriuje.

Nagrinėjant baudžiamojo proceso principų reglamentavimo funkciją, bus laikomasi pozicijos, kad baudžiamojo proceso principai gali daryti ir daro įtaką baudžiamosios politikos įstatymų leidybos srityje.

Žmogus, visuomenė ir valstybė gali egzistuoti ir funkcionuoti tik laikantis visuotinai priimtų elgesio taisyklių, kurias demokratinėje visuomenėje nustato žmonių išrinkta valstybės valdžia.¹¹¹ Bet tai nereiškia, kad įstatymų leidėjai turi visišką laisvę teisėkūroje. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs „<...> kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formulotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*); teisės pažeidimai, už

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodyklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 g. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001 , 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. “(bylos Nr. 25/01). Lietuvos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: UAB „Fresh Media“, 2015 [žiūrėta 2015-01-27] <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta293/content>>

¹⁰⁹ Sakalauskas, G. *supra* note 96, p. 8–18.

¹¹⁰ Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 275.

¹¹¹ Švedas, G. *supra* note 100, p. 16.

kuriuos teisės aktuose yra nustatyta atsakomybė, turi būti aiškiai apibrėžti; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui; teisiškai reguliuojant visuomeninius santykius privalu paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų, apimančių būtinumą užtikrinti asmenų lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms ar pareigūnams. (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).¹¹² Taip pat Konstitucinis Teismas 2012 metų rugsėjo 5 dienos nutarime yra konstatavęs, kad „<...> pagal konstitucinį teisinės valstybės principą teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius, turi būti paisoma teisės aktų hierarchijos, dėl kurios draudžiama žemesnės galios teisės aktais nustatyti tokį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktais arba jį paneigtų. Vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra reikalavimas netaikyti teisės akto, prieštaraujančio aukštesnės galios teisės aktui.“¹¹³

Pagrindinis ir šiame darbe aktualiausias įstatymas Lietuvos Respublikoje, kuris reguliuoja teisinius santykius baudžiamojo proceso srityje yra Baudžiamojo proceso kodeksas priimtas 2002 m. kovo 14 d., įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1d. BPK kūrėjai, pristatydami visuomenei naująjį BPK, nurodė, kad pirmenybę teikė Vakarų Europos baudžiamojo proceso įstatymuose sukauptai ir šimtametes tradicijas turinčiai patirčiai¹¹⁴, prieš priimant kodeksą buvo publikuota eilė straipsnių, kuriuose projekto rengėjai pristatė pagrindines naujoves.¹¹⁵ Manytina, kad projekto rengėjai

¹¹²Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams.“ (bylos Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03). Lietuvos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: UAB „Fresh Media“, 2015 [žiūrėta 2015-01-27] <<http://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content>>.

¹¹³ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ (bylos Nr. 8/2012). Lietuvos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: UAB „Fresh Media“, 2015 [žiūrėta 2015-01-27] <<http://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta125/content>>.

¹¹⁴Ancelis, P. Baudžiamojo proceso vystymosi tendencijos po 2003 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo. *Jurisprudencija*. 2008, 6(108) 32–40.

¹¹⁵*Ibid.*

projektuodami baudžiamąjį procesą, atsižvelgė ir į principų sistemą¹¹⁶ Nepaisant to, vien nuo naujojo BPK įsigaliojimo t.y. nuo 2003 gegužės 1 d. iki 2010 metų buvo pateikti 91 BPK įstatymų pakeitimo ir papildymo projektai. Kodeksas per daugiau nei dešimtmetį buvo ne kartą keistas, pildytas. Teisės instituto atliktame tyrime¹¹⁷, kuris apėmė 1994 – 2010 metus, buvo nurodyta, jog iš viso BPK įstatymų pakeitimo ir papildymo projektų buvo 290, iš jų 85 priimti, 1 nepriimtas, 19 atsiimtų, 2 nepasirašyti, 2 atmesti, 3 perduoti į archyvą ir netgi 178 likimas yra nežinomas. Pagrindiniai tyrime nurodyti tiek baudžiamosios teisės, tiek baudžiamojo proceso įstatymų pakeitimų teikėjai ir rengėjai yra Lietuvos Seimo komitetai ir ministerijos¹¹⁸. Nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2010 metų Vyriausybė pateikė 21 BPK įstatymo pakeitimo ir papildymo projektus, Seimo komitetai, komisijos ir darbo grupės kartu sudėjus pateikė - 38, Seimo nariai - 28, o Lietuvos Respublikos Prezidentas - 4 BPK įstatymo pakeitimo ir papildymo projektus. Nuo atlikto tyrimo jau yra praėję 4 metai tačiau situacija tikrai nesikeičia. Nuo 2010 m. iki 2015 m. Seimui svarstyti buvo pateikta 65 projektai, susiję su BPK normų pataisymu, papildymu ir pakeitimu.¹¹⁹ Iš šių visų projektų buvo priimti 50 BPK pakeitimo ir papildymo įstatymų, iš kurių 2 naujausi įsigaliojo 2015 m. Vien 2014 metais yra padarytos 43 BPK pataisos.¹²⁰ Pati naujausia BPK pataisa įsigaliojo 2015 metų balandžio 1 dieną.¹²¹

Tokius tyrimuose nurodytus skaičius galima paaiškinti tuo, kad tam tikro įstatymo ir apskritai tam tikros normos, atsiradimą, koregavimą ar panaikinimą visų pirma lemia poreikis.¹²² Jis gali būti politinės, socialinės, ekonominės, dorovinės ar kitokios prigimties, tačiau realiame gyvenime paprastai šios sferos yra ne tik glaudžiai tarpusavyje susijusios, bet ir neatskiriamai persipynusios, todėl dažniausiai konkretaus įstatymo atsiradimą lemia ne viena, o kelios priežastys.¹²³ Be abejo prie to prisideda ir pasaulinė valstybių integracija, kurią skatina įvairių

¹¹⁶ Ancelis, P. *supra* note 114, p. 32–40.

¹¹⁷ Duomenys pateikti pagal daktarės Aušros Pocienės atstovaujančios Teisės instituto Kriminologinių tyrimo skyriui tyrimo rezultatus, kurie buvo pristatyti 2012 metais. Lietuvos Teisės institutas [interaktyvus]. Vilnius:2005,[žiūrėta 2015-02-05]. <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Pociene.pdf>>.

Lietuvos Teisės institutas [interaktyvus]. Vilnius:2005,[žiūrėta 2015-02-05]. <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Pociene.pdf>>.

¹¹⁸ Duomenys pateikti pagal daktarės Aušros Pocienės atstovaujančios Teisės instituto Kriminologinių tyrimo skyriui tyrimo rezultatus, kurie buvo pristatyti 2012 metais. *op. cit.* 118.

¹¹⁹ Duomenys pateikti pagal autorės atliktus skaičiavimus – t.y., projektus, pateiktus Lietuvos Respublikos Seimo oficialiame puslapyje [interaktyvus]. Vilnius: [žiūrėta 2015-02-11]. <http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm>.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 1, 73, 121, 122, 342 straipsnių ir priedo pakeitimo ir kodekso papildymo 365¹ straipsniu įstatymas 2014 lapkričio 13 d. Nr. XII-1325. Vilnius. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Vilnius: [žiūrėta 2015-02-13]

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=488104&p_tr2=2>.

¹²² Pikelis, A., *supra* note 13, p. 38.

tarptautinių konvencijų, politinių, ekonominių, karinių ir kitokių sąjungų, bendrijų ir asociacijų kūrimasis. Naujos tarptautinės sutartys, Europos Sąjungos pasirašytos direktyvos bei reglamentai, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau ir EŽTT) sprendimai daro milžinišką įtaką ne tik baudžiamojo proceso įstatymų pataisoms ir leidybai, bet ir visai Lietuvos įstatyminei bazei.¹²⁴ Kaip yra žinoma ES teisės aktai tiek baudžiamosios, tiek baudžiamojo proceso teisės klausimais nėra tiesioginio taikymo aktai ir turi būti įgyvendinti nacionalinėje teisėje priimant, pakeičiant arba papildant baudžiamąjį įstatymą ir (arba) kitus teisės aktus.¹²⁵ Kalbant apie ES teisės aktus galima paminėti, kelis, kurie pastaruoju metu lėmė BPK pasikeitimus – Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, Konvencija dėl ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių, Konvencija dėl supaprastintos ekstradicijos tvarkos tarp Europos Sąjungos valstybių narių.¹²⁶ Kalbant apie daugiašales tarptautines sutartis, kurias kaip skelbia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 dalis „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas yra sudedamoji Lietuvos Respublikos dalis“.¹²⁷ Tarptautinių sutarčių reikalavimai taip pat yra inkorporuojami į nacionalinę teisę.¹²⁸

Teisės aktų socialinė svarba bei reikšmė visuomenės, valstybės ir kiekvieno individo gyvenime lemia reikalavimą, kad juos rengiant ir svarstant būtų užtikrinta pakankama kompetencija bei profesionalumas (šie principai išreiškia nuolatinį faktinių tų savybių panaudojimą).¹²⁹ Autoriui labai patiko A. Von Hayeko parašytame „Teisės įstatymų leidybos ir laisvės“ trečiajame tome išreikštos mintys: „<...> neribojamų valdžios galių sąlygomis demokratija virsta politinės kovos arena, kurioje organizuotos grupės tenkina savo interesus plačiosios visuomenės sąskaita. Sistema, kurioje aukščiausiai valdžiai rūpi pirmiausia valdymas, o ne teisė, o neišvengiamai iškelia virš teisės ir nepaliojiamą valdžios kompetencijos srities plėtrą daugiausia lemia būtent ši sistema <...>“.¹³⁰ „Būtų iliuzija tikėtis, kad tie, kurių padėtis priklauso nuo galios dalyti malones, save

¹²⁴ Pikelis, A., *supra* note 13, p. 38.

¹²⁵ Pikelis, A., *supra* note 13, p. 38.

¹²⁶ Žr. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose. Konvencija dėl ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių. Konvencija dėl supaprastintos ekstradicijos tvarkos tarp Europos Sąjungos valstybių narių. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2015-03-15].

<http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45070&p_query=&p_tr2=2>, >, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19842&p_query=&p_tr2=>, >

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19842&p_query=&p_tr2=>, >

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

¹²⁸ Pvz., Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos Konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo, Europos konvencija dėl ekstradicijos. Lietuvos Respublikos Seimas [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2015-03-15]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49154&p_query=&p_tr2=>.

¹²⁹ Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 279.

¹³⁰ Friedrich A. Von Hayek. *Teisė įstatymų leidyba ir laisvė III laisvosios visuomenės politinė tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 57.

susaistys nekeičiamomis taisyklėmis, draudžiančiomis kam nors teikti specialias privilegijas. Teisę įduoti į renkamų valdytojų rankas tas pats, kas katinui patikėti saugoti grietinės puodą – tame puode greitai nieko neliks, bent jau teisės ta prasme, kuria teisė riboja valdžios sprendimų laisvės galias.¹³¹ Todėl mokslininkų ir ekspertų vaidmuo turėtų būti reikšmingas visose teisės aktų rengimo stadijoje – nuo poreikio teisiškai sureguliuoti tam tikrus visuomeninius santykius išsiaiškinimo (pavyzdžiui atliekant sociologinius tyrimus, stebėjimą ir analizę), teisės akto koncepcijos suformulavimo iki teisinio reguliavimo būdo numatymo bei teisės akto įsigaliojimo laiko parinkimo.¹³²

Aptariamų klausimų kontekste reikia atsakyti kaip ir kokioje vietoje pradeda veikti baudžiamojo proceso reglamentavimo funkcija? Kiekvienas įstatymų leidžiamosios valdžios priimtas įstatymas, įstatymo pakeitimas ar jo panaikinimas baudžiamojo proceso srityje turi pereiti per baudžiamojo proceso principų filtrą, dažniausiai neatitikę baudžiamojo proceso principų keliamų reikalavimų naujų įstatymų ar jų pakeitimo projektai taip ir lieka neįgyvendinti. Štai, kaip pavyzdį darbo autorė pateikia Lietuvos Respublikos Seimo (toliau ir LRS) informaciją apie 2013 metais įvykusį komisijos posėdį, kuriame vienas iš nagrinėjamų klausimų buvo Nikolajaus Jadovo peticija. Buvo priimtas sprendimas atmesti pasiūlymą „<...> inicijuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 444 straipsnio 1 dalies 1, 2, 3 punktų pakeitimus, išbraukiant iš šių punktų žodžius: „įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“.¹³³ „Komisija priėmė sprendimą atmesti peticijoje pateiktą pasiūlymą, atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateiktą nuomonę ir todėl, kad vadovaujantis nekaltumo prezumpcijos principu, asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas neįrodytas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnis). Atsižvelgiant į tai, kad melagingų parodymų davimas, melagingo ekspertizės akto paskelbimas, kitoks netikrų įrodymų pateikimas, taip pat piktnaudžiavimas, tarnybos pareigų neatlikimas yra nusikalstamos veikos, jų padarymo faktas negali būti patvirtintas jokių kitu dokumentu – tik apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu. Bet kokios kitos formos nusikalstamos veiklos konstatavimas reikštų nekaltumo prezumpcijos pažeidimą.“¹³⁴

¹³¹ Friedrich A. Von Hayek . *Teisė įstatymų leidyba ir laisvė III laisvosios visuomenės politinė tvarka* .Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 57.

¹³² Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 279.

¹³³ Lietuvos Respublikos Seimas. Informacija apie 2013 m. gruodžio 4 d. posėdį. [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2015-02-10]. < www3.lrs.lt/docs2/COFJRSEY.DOCX Informacija apie 2013 m. gruodžio 4 d. posėdį >.

¹³⁴ *Ibid.*

Nepaisant sudėtingų teisėkūros procedūrų¹³⁵, kartais nutinka taip, kad principų filtras pasirodo per „retas“ ir netinkama įstatymo projektas būna priimtas. Tokias pataisas ankščiau ar vėliau baudžiamojo proceso principų, įtvirtintų Konstitucijoje ar tarptautiniuose aktuose, ratifikuotuose Lietuvos, įvertina Konstitucinis Teismas¹³⁶, EŽTT¹³⁷ ar ETT¹³⁸. Pavyzdžiui 2007 m. gegužės 5 d. buvo pateiktas projektas dėl BPK straipsnių, tarp jų ir 256 straipsnio, pataisų.¹³⁹ Tačiau 2013 m. lapkričio 15 d. Konstitucinis Teismas pasisakė, kad būtent šis straipsnio tam tikros dalys prieštarauja atitinkamiems Konstitucijoje įtvirtintiems principams.¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija ir negalioja joks kitas aktas, priešingas Konstitucijai¹⁴¹ kartu ir iš jau aptarto valdžių padalinimo principo išplaukusi nuostata, kad teismai teisės nekuria, suponuoja išvadą, kad Konstitucinis Teismas pats negali pakeisti Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto turinio, tačiau Konstitucinio Teismo poveikis teisėkūrai remiantis teisinės valstybės principu yra didelis. Visų pirma, Konstitucinis Teismas priimdamas savo sprendimus bei išvadas formuoja teisės aktų leidybos procese dalyvaujančių subjektų teisinę sąmonę bei valią, įstatymų leidėjui pataria, kokia teisinė praktika labiau atitiktų Konstitucijos dvasią. Bet svarbiausia Konstitucinio Teismo poveikis teisėkūrai yra pastarojo „negatyvioji įstatymų leidyba“ – teisės aktų pripažinimas nekonstituciniais (negaliojančiais) - šiuo atveju daromas tiesioginis poveikis galiojančių įstatymų sistemai, nes būtent toks teismo sprendimas eliminuoja (jis nebegali būti taikomas) iš teisinės sistemos nekonstitucinį įstatymą.¹⁴² Nuo naujo

¹³⁵ Jas reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas, Lietuvos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas ir kiti norminiai aktai. Iš viso LR Teisingumo ministerija (toliau TM) nurodo net 31 teisės aktą reguliuojantį teisėkūros procesą. Žr.< <http://www.tm.lt/teisineinfo/teisesaktas/1/1> > Teisės aktai reglamentuojantys teisėkūros procesą.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius:2015. [žiūrėta 2015-02-17] <<http://www.lrkt.lt/lt>>.

¹³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-13]. <<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>>.

¹³⁸ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas [interaktyvus]. [žiūrėta 2015-02-13].< http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-justice/index_lt.htm>.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies, 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius; 2015 [žiūrėta 2015-03-26]. <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paiska/135/ta101/content>>.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija.,supra note 128.

¹⁴¹ Baublys, L., et al. supra note 3, p. 292.

¹⁴² Kūris, E. *Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis*. Teisinės literatūros leidykla „Justitia“ [interaktyvus]. Vilnius: 2003 [žiūrėta 2015-02-10]. <

http://www.justitia.lt/magazine.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=389&zurnalas=Justitia&tem=Konstitucin%C3%83%C2%AB%20teis%C3%83%C2%AB&zur_id=45>.

BPK priėmimo Konstituciniame Teisme buvo nagrinėtos 8¹⁴³ bylos, kuriose Konstitucinis Teismas pateikė savo išvadas dėl BPK normų atitikimo Konstitucijai. Daugiausia pareiškėjai į teismą kreipiasi, norėdami įsitikinti, ar BPK straipsniai nepažeidžia asmens teisių ir laisvių ir pastarąsias užtikrinančių principų. Pavyzdžiui: „*Pareiškėjas – Panevėžio apygardos teismas nagrinėjo skundą dėl Rokiškio rajono apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, kuria netenkintas J. K. skundas dėl prokuroro nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, panaikinimo. Teismas 2008 m. lapkričio 24 d. nutartimi skundo nagrinėjimą sustabdė ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 168 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nuostata „Ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtas sprendimas skundžiamas šio Kodekso X dalyje nustatyta tvarka“ neprieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 daliai.*“¹⁴⁴ 2011 m. balandžio 7 d. Konstitucinis Teismas savo nutarime pasisakė, kad šios BPK normų atitinka / neatitinka Konstitucijos.¹⁴⁵ Iš 8 nagrinėtų bylų 6 kartus Konstitucinis Teismas pasisakė, kad BPK normos, dėl kurių buvo kreiptasis neprieštarauja Konstitucijai, tačiau 2 kartus Teismas pateikė kitokį verdiktą kartu įgyvendindamas „negatyviąją įstatymų leidybą“: „*Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 4 dalis (2011 m. gruodžio 22 d. redakcija; Žin., 2011, Nr. 164-7797) tiek, kiek joje nustatyta, kad Baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatos netaikomos kaltinime nurodytą veiką perkvalifikuojant pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.*“¹⁴⁶ Šią savo nutarimo dalį Konstitucinis

¹⁴³ Duomenys pateikti autorės atliktu skaičiavimu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: 2015 [žiūrėta 2015-03-10]. < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta148/content> >.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (bylos Nr. 38/2008) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: 2015 [žiūrėta 2015-03-10]. < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta148/content> >.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Lietuvos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (bylos Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: 2015 [žiūrėta 2015-02-10]. <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content/>.

Teismas grindė tuo, kad „<...>baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui iš anksto nepranešus apie tai, kad jis gali būti pripažintas kaltu pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, negu nurodyta kaltinime, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, ribojama jo teisė žinoti kaltinimą, teisė į gynybą, be to, BPK neįtvirtinus reikalavimo užtikrinti baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui teisę žinoti kaltinimą, teisę į gynybą ir tais atvejais, kai inkriminuojama veika perkvalifikuojama į lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą (t. y. neužtikrinant visiems kaltininkams lygių procesinių galimybių gintis, siekti teisingumo), nesilaikoma ir konstitucinio visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ar kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principo.“¹⁴⁷ Kitoje byloje Konstitucinis Teismas sprendė, ar „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnis (2004 m. liepos 8 d. redakcija) ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo – Seimo narių grupės, nustatyta, kad teisėjas surašo ir paskelbia nuosprendžius su juos pagrindžiančiais motyvais tik bylose dėl nusikaltimų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135 straipsnio 1 dalyje, 149 straipsnio 1, 2, 3 dalyse, 150 straipsnio 1, 2, 3 dalyse, 180 straipsnio 2, 3 dalyse, 182 straipsnio 2 dalyje ir 260 straipsnio 1, 2 dalyse, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29, 109, 117 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui“¹⁴⁸ ir nutarė, kad BP 306 straipsnis prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams.¹⁴⁹ Būtent baudžiamojo proceso principų, pamatinių nuostatų nesilaikymas kuriant BPK normas ir vėliau jų taikymas, pažeidžiant baudžiamojo proceso principus ir atitinkamas asmens teises, ir suponuoja atitinkamų įstatymų nuostatų eliminavimą iš teisės sistemos.

Kitas Baudžiamo proceso principų reglamentavimo funkcijos svarbą lemiantis veiksnys, jeigu taip galima pasakyti, yra EŽTT. Šis teismas nustato, ar baudžiamojo proceso metu nebuvo pažeisti Žmogaus Teisių Konvencijos reikalavimai. Minimą konvenciją D. Jočienė apibūdina kaip „minimalų žmogaus teisių apsaugos standartą“, kurio privalo laikytis visos valstybės Konvencijos dalyvės.¹⁵⁰ Tačiau Strasbūro teismo jokia būdu negalima laikyti „ketvirtąja institucija“, kuri peržiūrintų nacionalinių teismų sprendimus ar juo labiau turėtų galią juos panaikinti.¹⁵¹ EŽTT, nustatęs Konvencijos pažeidimą, gali pasiūlyti priemones valstybėms, kurių pagalba būtų išspręsti

¹⁴⁷Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 30 d. nutarimas. , *supra* note 147.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių taip pat dėl apeliacijos“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: 2015 [žiūrėta 2015-03-10]. <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta218/content>>.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ Jočienė, D. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą, konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija* 2004, 7(97):17–31.

¹⁵¹ Jočienė, D. *supra* note 150, 17–31.

Konvencijos pažeidimai. Tai patvirtina EŽTT, kuris yra pasisakęs, jog gerbdamas valstybių suvereniteto idėją valstybėms pačioms yra leista rinktis būdus ir metodus kaip užtikrinti savo vidaus teisėje efektyvų Konvencijos nuostatų taikymą.¹⁵² Taigi neatitinkančios Konvencijos BPK nuostatos buvo, yra, ar bus keičiami, nes būtent tai yra vienas iš pagrindinių ir efektyviausių būdų užtikrinti ŽTK laikymąsi. Žmogaus teisių konvencija, ypač jos 5, 6, 8 straipsniai ir jose numatytos procesinės garantijos iš esmės įtakojo Lietuvos procesinių įstatymų pakeitimus, tokius kaip : teisėjo teisė sankcionuoti suėmimą ar jo pratęsimą, teisė apskusti tokį suėmimą ar jo pratęsimą, teisė į advokatą, taip pat ir į nemokamą advokato pagalbą, tam tikrais atvejais teisė užduoti klausimus įslaptintiems liudytojams, stengiantis nepažeisti proceso šalių lygybės ir teisingo proceso.¹⁵³ Štai EŽTT yra nurodęs „<...> kad įslaptintų liudytojų parodymų naudojimas nuteisimui pagrįsti ne visais atvejais yra nesuderinamas su Konvencija. Tačiau jeigu kaltinimo liudytojų anonimiškumas išlaikomas, gynyba susiduria su tokiais apribojimais, kokių baudžiamajame procese paprastai neturėtų būti. Todėl Teismas pripažino, kad tokiais atvejais 6 straipsnio 1 dalis, imant kartu su 6 straipsnio 3 dalies d punktu, reikalauja, kad sunkumus, su kuriais susiduria gynyba, turi pakankamai atsverti teisminės valdžios institucijų naudojamos procedūros. Atsižvelgiant į tai, pareiškėjui neturėtų būti neleidžiama kvestionuoti įslaptintų liudytojų patikimumo. Be to, nuteisimas neturėtų būti grindžiamas vien tik anonimiais parodymais, ir jie neturėtų būti lemiami.“¹⁵⁴ Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtinta teisė ar laisvė yra laikoma teisės principu¹⁵⁵, taigi Konvencijos nuostatų laikymasis yra ir principų laikymasis.

„ 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus ES nare, teismai susidūrė su nauju iššūkiu – Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimu ir taikymu. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnis Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, kaip galutinės instancijos teismui, numato pareigą kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (iki 2009 m. gruodžio 1 d. – Europos Bendrijų Teisingumo Teismas) dėl prejudicinio sprendimo priėmimo, jeigu kyla Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir galiojimo klausimai, ir pagrįstam teismo sprendimui priimti reikalingas ESTT išaiškinimas. Skirtingai, negu žemesniųjų instancijų teismų atveju, kasacinis teismas bendradarbiauti su ESTT šiuo atveju privalo (o ne turi teisę).“¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

¹⁵² Jočienė, D. *supra* note 150, p. 17–31.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ [Sprendimas byloje Byla, Birutis ir Janutėnas prieš Lietuvą \(peticijų Nr. 47698/99 ir 48115/99\), 2002 03 28;](http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BIRUTIS_ir_kiti_2000_nutarimas.pdf) <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/BIRUTIS_ir_kiti_2000_nutarimas.pdf>.

¹⁵⁵ Anciuviene, M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje. *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. Vilnius: Justitia. 2002. p. 89.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2015-03-29]. <<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/kreipimaisi-i-es-teismus.html>>.

dėl su baudžiamojo procesu susijusių normų išaiškinimo ir taikymo į ETT iki 2015 m. nebuvo kreipęsis, tačiau kartą buvo prašoma LAT kreiptis į ETT baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-317/2014 dėl neturtinės žalos atlyginimo. „Kasaciniu skundu nuteistojo gynėjas prašo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (toliau – ir ETT, Teisingumo Teismas) prejudicinio sprendimo, pateikiant šiuos klausimus:

1) ar 1972 m. balandžio 24 d. Tarybos direktyvos 72/166/EEB 3 straipsnyje ir 1983 m. gruodžio 30 d. Antrosios Tarybos direktyvos 84/5/EEB 1 straipsnio 2 dalyje nustatytas privalomas žalos sveikatai atlyginimas apima ir neturtinės žalos atlyginimą?

2) jei į pirmąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai, tai, ar minėtų direktyvų 3 straipsnį ir 1 straipsnio 2 dalį reikia aiškinti taip, kad šiomis nuostatomis valstybei narei draudžiama apriboti maksimalią kompensaciją už neturtinę (moralinę) žalą nustatant ribą, kuri yra daug mažesnė, nei direktyvose ir nacionalinės teisės aktuose nustatyta draudiko atsakomybės riba? ¹⁵⁷

Tačiau teismas atsisakė tai daryti argumentuodamas, jog „<...> byloje kurioje pagal sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnio 3 dalį Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teisingumo Teismą. Tačiau toks valstybės narės teismas (šiuo konkrečiu atveju – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas) neturi pareigos kreiptis į Teisingumo Teismą, jeigu byloje iškilęs Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimas nėra reikšmingas, t. y. atsakymas į šį klausimą, nesvarbu, koks jis bebūtų, niekaip negali paveikti bylos baigties (inter alia 1982 m. spalio 6 d. Sprendimo Cilfit ir kt., 283/81, Rink. p. 3415, 10 punktas) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje [Nr. 2K-239/2011](#)).“ ¹⁵⁸

Toliau kalbant apie LAT kreipimąsi į ETT dėl teisės normų aiškinimo baudžiamosiose byloje galima paminėti vieną bylą, kurioje LAT kreipimąsi į ETT įtakojo Panevėžio miesto apygardos teismo 2008 m. balandžio 28 d. sprendimas pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą baudžiamojoje byloje prieš Edgar Babanov. „Prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su Bendrijos teisės aktu, taikomų kanapių auginimui, išaiškinimu (2003 m. rugsėjo 29 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1782/2003 nustatančio bendrąsias

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. birželio 19 d. nutartis nuasmenintoje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-317/2014. Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vilnius: frech media 2015[žiūrėta 2015-03-20] <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f7ba0aeb-481f-430b-a25a-21d0e698c60e>>.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gegužės 24 d. nutartis nuasmenintoje baudžiamojoje byloje 2K-239/2011. Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vilnius: frech media 2015[žiūrėta 2015-03-20].< <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=07c95aae-ce91-45a7-8cf5-81adda398252>>.

tiesioginės paramos schemų pagal bendrą žemės ūkio politiką taisykles ir nustatančio tam tikras paramos schemas ūkininkams), atsižvelgiant į tai, kad nacionalinės teisės aktais draudžiama auginti visų rūšių kanapes. ETT savo nutartyje nurodė, kad Bendrijos teisė draudžia valstybės narės teismui taikyti nacionalinės teisės aktą, kuriuo, pažeidžiant Reglamentą Nr. 1782/2003, draudžiama auginti ir laikyti šiame reglamente nurodytas pluoštines kanapes. Be kita ko, šiuo sprendimu pasireiškė ES teisės viršenybės principas, nes nebuvo taikyta nacionalinė baudžiamosios teisės norma, o vietoj jos pasiremta ES teise.¹⁵⁹ Daugiau pavyzdžių baudžiamosiose bylose, kurios būtų susijusios su ETT nėra. Tai reiškia, kad ES teisės nuostatų baudžiamojo proceso srityje neaiškumo nacionaliniai teismai kol kas nekonstatavo.

Kaip jau buvo minėta darbo autorė laikosi tos pozicijos, jog baudžiamojo proceso principų koordinavimo ir palaikymo funkciją yra tikslingiausia nagrinėti kartu su reglamentavimo funkcija, nors kai kuriuose darbuose jos nagrinėjamos kaip savarankiškos principų funkcijos. Teisinėje, demokratinėje valstybėje įstatymų leidybos prioritetą yra leisti teisingus įstatymus, baudžiamoji politika turi būti formuojama visų pirma nukreipta teisingumo, kaip siekiamybės link. Kaip teigė Bernhard Rehfeld „įstatymų leidyba, tikslingas įstatymų kūrimas, buvo pagrįstai apibūdinamas kaip vienas iš tų žmogaus išradimų, kurio padariniai savo rimtumu gali pranokti ugnies ir parako išradimą“¹⁶⁰. Teisė, kitaip nei įstatymų leidyba, nebuvo išrasta, ji palaipsniui vystėsi kartu su žmonija, su civilizacija. Ne veltui Friedrich. A. Von Hayek įstatymų leidybą apibūdino, kaip galingą įrankį įduotą žmonėms į rankas, kuriuo jie gali siekti gerų tikslų, tačiau kurio jie dar neišmoko valdyti taip, kad tai netaptų blogio įrankiu.¹⁶¹ Būtent teisingų įstatymų kūrimas yra įstatymų leidybos siekiamybė, teisminė valdžia turėdama jai perduotą estafetės lazdelę iš įstatymų leidžiamosios privalo nustatyti byloje tiesą, t.y. įvykdyti teisingumą. Taigi būtent teisingumas šiuo aspektu yra jungiamoji grandis tarp paminėtų subjektų. Dėl šios priežasties atskirai kalbėti apie baudžiamojo proceso principų koordinavimo bei palaikymo ir reglamentavimo funkcijas yra nereikalinga.

¹⁵⁹ Teisinės paslaugos dėmesys rezultatui [interaktyvus]. Vilnius: 2014. [žiūrėta 2015-03-15].
<[¹⁶⁰ Bernhard Rehfeld, *Die Wurzeln des Rechts* \(Berlin, 1951\), p. 67 cituota pagal Friedrich. A. Von Hayek Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė I taisyklės ir tvarka. Naujas liberalių teisingumo bei politinės ekonomijos principų išdėstymas. Vilnius: Eugrimas 1998, p. 113.](http://www.legalsolution.lt/lt/es_teis%C3%83%C2%84%C3%82%C2%97/14-europos-teisingumo-teismo-ir-lietuvos-respublikos-teism%C3%83%C2%85%C3%82%C2%B3-bendradarbiavimas-priimant-prejudicinius-sprendimus-d%C3%83%C2%84%C3%82%C2%971-es-teis%C3%83%C2%84%C3%82%C2%97s-ai%C3%83%C2%85%C3%82%C2%A1kinimo-iv.>.</p></div><div data-bbox=)

¹⁶¹ *Ibid.*

Apibendrinti autorė norėtų K. Jankausko išreikšta mintimi, „jeigu teisės principams nėra pripažįstama teisinio reguliavimo savybė, savarankiškos funkcijos teisiniame procese kartu su teisės normomis, vadinasi, gali būti abejojama, ar principai pagrįstai vadinami pamatinėmis teisės nuostatomis, kurios daro įtaką kitų teisės sistemos elementų turiniui ir visai teisinei sistemai.“¹⁶²

2.2. Baudžiamojo proceso principų normų interpretavimo (aiškinimo) ir argumentavimo funkcija

Karl Larenz frazė iš Robert Alexy knygos „Teisinio argumentavimo teorija“, autorės nuomone puikiai tinka pradedant analizuoti baudžiamojo proceso interpretavimo ir argumentavimo funkciją: „*Niekas jau nebegali rimtai ... teigti, kad įstatymo nuostatų taikymas nėra tik kas nors daugiau negu loginis faktinių aplinkybių priskyrimas prie abstrakčiai suformuluotų didžiųjų prielaidų.*“¹⁶³ Ši išvada, kaip teigia knygos autorius, susijusi su vienu iš nedaugelio aspektų, dėl kurių šiuolaikinėje diskusijoje teisės metodų klausimu visi daugiau ar mažiau sutaria.¹⁶⁴ Pasak Robert Alexy, „Tam tikrą ginčą dėl teisės išsprendžiantis ir vienu norminiu teiginiu nusakomas teisinis sprendinys daugeliu atveju negali būti logiškai išvedamas vien tik iš galiojančių teisės normų, atliekančių to sprendinio struktūroje prielaidų funkciją kartu su tikrove atitinkančiais ar įrodytais esant teisingais empiriniais teiginiais.“¹⁶⁵ Minėtoje metodinėje mokomojoje knygoje nurodoma, kad „atlikdami šią funkciją baudžiamojo proceso principai padeda aiškinti teisės normas: suvokti jų turinį, išspręsti galimus teisės normų prieštaravimo atvejus, padeda aiškiau suprasti kai kurias BPK nuostatas, kurias interpretuoti atsižvelgiant į skirtingas praktines situacijas, galima skirtingai, trumpiau tariant, šie principai sustiprina argumentavimą, kodėl viena ar kita BPK nuostata turi būti aiškinama vienaip, o ne kitaip.“¹⁶⁶ Teisinis argumentavimas ir teisės aiškinimas dažnai tapatinami teisiniai reiškiniai, pasireiškiantys teise grįstu sprendimu, nenuostabu, kad ir teisės doktrinoje minimos sąvokos vis dar lieka intuityviai suvokiamos definicijos.¹⁶⁷ Tačiau norėčiau pažymėti, jog sąvokos „teisės aiškinimas“ ir „teisinis argumentavimas“ nėra tapačios „Teisės teorijos įvado“ autoriai nurodo, jog „teisinis argumentavimas – tai teisinių teiginių, teisinių išvadų teisingumo įrodinėjimas; tai priemonė pasirinkti tam tikrą sprendimą ir pateisinti šį

¹⁶² Jankauskas K. *supra* note 2, p. 175.

¹⁶³ Alexy. R. *Teisinio argumentavimo teorija. Mokymas apie racionalų diskursą, arba Teisinio pagrindimo teorija.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 18.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Jurka R. *et al.* *supra* note 1, p. 12.

¹⁶⁷ Mackuvienė. E. Teisinis samprotavimas: argumentacinis metodologinis požiūris. *Teisė.* 2009, 70: 102–118.

pasirinkimą; tai menas vieno asmens teisumu įtikinti ir kitus žmones, kitaip tariant, teisiškai argumentuojant atsakoma į klausimą „kodėl“? ¹⁶⁸ O „teisės aiškinimas, kaip teisės principo arba normos prasmės paaiškinimas kitiems subjektams, yra viena iš teisinės argumentacijos rūšių, kai yra grindžiami, t.y. pateisinami, motyvuojami, teisės taikymo aktai.“¹⁶⁹ Tokios nuomonės bus laikomasi ir aptariant antrąją baudžiamojo proceso principų funkciją. Nors E. Mackuvienė pažymi, kad teisės aiškinimo metodologija yra būdingesnė konstitucinei jurisprudencijai, nes, pasak autorės, į Konstitucinį Teismą kreipiamasi sulaukti būtent aiškinimo (konstitucinių nuostatų reikšmės atskleidimo) ir šiuos aiškinimu grįsto verdikto dėl teisės normos (-ų) konstitucingumo, o bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų teisiniame samprotavime, teisininkų praktikų veikloje yra ryškesni argumentaciniai aspektai – argumentų, pozicijų lyginimas, priėmimas ar atmetimas, nuginčijamumas, auditorijos veiksnys ir pan. ¹⁷⁰, tačiau kasacinis teismas, tarptautiniai teismai ir supranacionaliniai teismai¹⁷¹ taip pat vykdo teisės aiškinimo funkciją. Štai Civilinio Kodekso komentare nurodoma, kad „Lietuvos Aukščiausias Teismas gali tik aiškinti teisę ir nurodyti teisės aiškinimo kryptis žemesniems teismams.“¹⁷²

Būtinybė aiškinti teisę siejama su socialinio gyvenimo dinamika: tai veikia ne tik naujų teisės normų priėmimą, tačiau ir jau galiojančių normų aiškinimą bei taikymą, kurią vykdo minėti teismai.¹⁷³ Taip pat prie būtinybės aiškinti teisę prisideda abstraktus teisės normų pobūdis, kuris suponuoja tai, jog teisės normos prasmė negali būti suprantama jutimiškai: ji nestebima, nepaliečiama, nepasverinama, nepamatuojama, nes yra bendrojo abstraktaus pobūdžio, o taikoma konkrečioms istoriniams faktams.¹⁷⁴ Prie jau išvardintų priežasčių aiškinti teisę būtina paminėti dar sisteminių teisės normų funkcionalumą, kuris byloja apie tai, jog teisės normos pajėgia reguliuoti socialinius santykius tik sąveikaudamos tarpusavyje, todėl kaip teigia A.Vaišvila „norint suvokti tikrąją konkrečios teisės normos prasmę, reikia atrasti kitas teisės normas, kurios bus taikomos kartu su aiškinamąja.“¹⁷⁵ Ir paskutinė priežastis, suponuojanti būtinybę aiškinti teisę, tai praktika nepatikrintų įstatymų neišbaigtumas.¹⁷⁶ Jei įstatymas nėra teismų išaiškintas, nepatikrintas praktika, jis yra lyg ir neužbaigtas, todėl gali kilti klausimų, kaip reikia suprasti konkrečius jo nurodymus,

¹⁶⁸ Baublys, L., *et al. supra* note 3, p. 323.

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ Mackuvienė, E., *supra* note 167, p. 102–118.

¹⁷¹ Jočienė, D., *supra* note 150, p. 17–27.

¹⁷² Mikelėnas, V., Vileita, A., Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. p. 60.

¹⁷³ Baublys, L., *et al. op.cit.*, p. 323.

¹⁷⁴ Vaišvila, A., *supra* note 34, p. 363.

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Ibid.*

kad jis būtų realiai taikomas ir nesukeltų nepageidaujamų padarinių. Teisės teorijos specialistai prie būtinybės aiškinti teisę dar priskiria teismų vykdomą teisinio reguliavimo teisėtumo kontrolę bei leidimą teismams remtis ir bendraisiais teisės principais.¹⁷⁷

A.Vaišvila teigia, kad „teisės akto aiškinimas yra tokia pat atsakinga akcija, kaip ir paties teisės akto sukūrimas.“¹⁷⁸ Savo žodžius autorius grindžia sakydamas, jog tam, kad „teisės normų skelbiamų imperatyvų būtų tinkamai laikomasi, pirmiau jie turi būti pažinti – išsiaiškinti arba išaiškinta, kokio konkretaus elgesio norma reikalauja iš teisinio santykio dalyvių.“¹⁷⁹ E. Spruogis teigia, kad „teisės aiškinimas kaip procesas, neatsiejamai yra susijęs su pačiu teisės fenomenu, jos būtimi, sistema, teisės šaltiniais.“¹⁸⁰ Autoriaus nuomone, nuo to, „kaip mes suprantame pačią teisę ir jos struktūrą, priklauso ir teisės aiškinimo reiškinys, kyla vienokios arba kitokios problemos bei galimi šių problemų sprendiniai.“¹⁸¹ O. Fedosiuk taip pat nurodo, kad teisės aiškinimo ir teisėjų kaip teisės aiškintojų įgalinimo ribos tiesiogiai priklauso nuo išpažįstamos teisės sampratos.¹⁸² Ir čia minimi tokių autorių kaip Harto, Kelsino, Dworkino, Hayeko darbai bei jų propaguojamas požiūris į teisę.¹⁸³

Teisės teorijos specialistai teisės aiškinimą (interpretavimą) supranta keleriopai. Tai visų pirma tam tikro socialinio reiškinio, teisės esmės ir prigimties atskleidimas.¹⁸⁴ Šiuo atžvilgiu teisės aiškinimą D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas apibūdina kaip teisės doktriną, kuri pateikia teisės esmės suvokimo metodus ir būdus.¹⁸⁵ Šie autoriai taip pat teigia, jog „teisės aiškinimą galima suprasti ir kaip teisės šaltinio turinio, jų prigimties ir vietos teisės sistemoje nustatymą, pagal šį teisės aiškinimo supratimą galima aiškinti, kokiai teisei (viešajai ar privatinei, materialiajai ar proceso) priklauso konkretus teisės šaltinis ar konkreti teisės norma, vadovėlyje nurodoma, kad šitaip teisė aiškinama leidžiant įstatymus, sisteminant ir derinant teisę, taip pat ją taikant.“¹⁸⁶ Ir trečiasis teisės aiškinimas, kuris nurodomas autorių ir vadinamas veikiamuoju arba operatyviuoju, arba kazualiuoju, reiškia, neaiškių vienas kitam prieštaraujančių ar konkuruojančių teisės principų bei normų tikrosios prasmės ir tikslo nustatymą taikant teisę, t.y. kai konkretų teisės principą ar normą siekiama taikyti konkrečiai gyvenimo situacijai.

¹⁷⁷ Vaišvila, A., *supra* note 34, p. 363.

¹⁷⁸ *Ibid.* 361.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ Spuogis, E., Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 8(86): 56-62.

¹⁸¹ Spuogis, E., *supra* note 180, p. 56-62.

¹⁸² Fedosiuk, O., Neformalus baudžiamojo įstatymo taikymas: poreikis, ribos, doktrinos. *Jurisprudencija*. 2014, 21(4): 1079-1101.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *supra* note 14, p. 138.

¹⁸⁶ *Ibid.* 139.

Taigi darbe bus analizuojamas būtent kazualusis baudžiamojo proceso teisės aiškinimas, t.y., baudžiamojo proceso principų galimybės padėti išaiškinti konkrečių taikytinų baudžiamajame procese normų prasmę. D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas nurodo, jog tokiu teisės aiškinimu iš esmės ieškoma vienintelio teisingo varianto iš kelių galimų alternatyvų, o teisės aiškinimo rezultatai yra įtvirtinami tam tikrame viešame dokumente, pavyzdžiui, teismo sprendime.¹⁸⁷ Tačiau, ar baudžiamojo proceso principų funkcijos analizės kontekste gali būti kalbama tik apie rašytinį teisės aiškinimą?

„Teisės teorijos įvado“ autoriai išskiria dvi teisės aiškinimo kaip pažintinio proceso stadijas. Pirmoji – tai teisės principo arba normos prasmės išaiškinimas, kuris išoriškai nepasireiškia, nes tai, pasak autorių, yra vidinis teisės aiškinimo subjekto apsisprendimas, pasireiškiantis teisinėje sąmonėje, pastarosios psichologijoje bei ideologijoje.¹⁸⁸ Ir antroji – tai jau išsiaiškinto teisės principo arba normos prasmės paaiškinimas kitiems. Tai susiję su teisėjų procesine veikla, kuri, kaip pabrėžia autoriai „yra deramai atlikta tada, kai yra priimami argumentuoti sprendimai. Teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad teisės normas reikia aiškinti ir taikyti remiantis teisės principais bei komentuojamos normos turiniui reikia suteikti tokią reikšmę, kad ji atitiktų principų dvasią ir jiems neprieštarautų.“¹⁸⁹ Kaip pažymima kasacinio teismo praktikoje „, <...> procesinė teisės norma neturėtų būti aiškinama paraidžiui gramatiškai, aiškinant reikėtų derinti lingvistinį ir sisteminį teisės aiškinimo būdus, įvertinant ir kitas baudžiamojo proceso įstatymo normas, baudžiamojo proceso principus. Teismas, prokuroras bei ikiteisminio tyrimo institucijos privalo vadovautis įstatymu, tačiau tai nereiškia, kad reikia vadovautis tik įstatymo raide, privaloma remtis tikrąja įstatymo prasme bei jo tikslais ir aiškinti teisės normas atsižvelgiant į visą įstatymo, kuriame yra teisės norma, turinį, teisės normos vietą šiame įstatyme ir visoje teisės sistemoje.“¹⁹⁰ Iš to galima daryti išvadą, kad kiekvienas teisės principas, persmelkia kiekvieną teisės normą, yra ne šalia jos, bet pačioje normoje. Todėl tikrasis teisės normų turinys gali būti atskleidžiamas tik tada, kai kiekviena norma aiškintina teisės principų kontekste. Nors visi teisę taikantys subjektai prieš pritaikydami BPK normą, privalo išsiaiškinti jos tikrąją prasmę, jei reikia ir

¹⁸⁷ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *supra* note 14, p. 139. Kita vertus, kaip nurodoma civilinės teisės vadovyje, teisės išorinės išraiškos forma nėra tik rašytinis tekstas; kitaip tariant, teisė nėra išreikšta tik raštu (lot. *expressis verbis*). Dar romėnų teisė skyrė rašytinę teisę (lot. *ius scriptum*), t.y. elgesio taisykles, kurias kuria viešoji valdžia, būtent valstybė, ir nerašytinę teisę.

¹⁸⁸ Baublys, L., *et al.* *supra* note 3, p. 322.

¹⁸⁹ Mikelėnas, V., Vileita, A., Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. p. 60.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis nuasmenintoje baudžiamojoje byloje Nr.2K-405/2007. Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vilnius: frech media 2015, [žiūrėta 2015-03-20] <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d1bc8026-cff3-494b-9fef-c6228093943e>.

remiantis baudžiamojo proceso principais, tačiau vienodo BPK normų aiškinimo procese didžiausią reikšmę turi būtent kasacinis teismas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime išdėstyta nuostata¹⁹¹ tik pagrindžia tai, jog principų viena iš raiškos formų, kitaip tariant viena iš paskirčių yra ne tik nurodyti, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, bet ir kaip turėtų būti sprendžiama konkreti teisinė byla.¹⁹² Toliau kalbant apie teisės normų aiškinimą remiantis principais, V. Mikelėnas yra išsakęs savo nuomonę teigdamas, jog „kūrybiškas teisės aiškinimas, kaip mechaniško teisės taikymo priešybė, reikalauja neapsiriboti vien taikomo įstatymo tekstu, bet taip pat būtina remtis teisės principais bei moralinėmis vertybėmis“.¹⁹³ Jis taip pat nurodo, kad daugelis principų yra „mistiniai“ dalykai išreiškiantys daugiau siekiamybę, o ne realybę ir jeigu pastaraisiais bus operuojama neatsakingai aiškinant teisę tai gali tik dar labiau padidinti teisės neaiškumą ir neapibrėžtumą.¹⁹⁴

Štai LAT, savo nutartyje teisės normos reikalavimus atskleidė remdamasis sistetine teisės į gynybą principo analize, ir nurodė: „... <...> jog baudžiamojo proceso įstatyme nėra įtvirtinta teisinio reguliavimo, kuris tokiose situacijose, kai įtariamieji pagal BPK 184 straipsnio 4 dalį turi teisę dalyvauti ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamoje liudytojo apklausoje, tačiau atsisako tokia teise pasinaudoti, nustatytų prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo pareigą pakartotinai pranešti įtariamajam ar jo gynėjui apie tokios apklausos vietą ir laiką. Baudžiamojo proceso įstatymas nenustato ir priverstinio įtariamąjį pristatymo į prokuroro prašymu BPK 184 straipsnio tvarka ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamą liudytojo apklausą. Sistemiškai aiškinant BPK 184 straipsnio nuostatas, pažymėtina, kad suimto įtariamąjį pristatymas į prokuroro prašymu ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamą apklausą būtinas tada, kai toks įtariamasis pareiškia norą dalyvauti minėtoje apklausoje. Tokiu atveju be įtariamąjį dalyvavimo atlikta apklausa būtų neteisėta, o jos rezultatai niekiniai. Tačiau, jei suimtas įtariamasis sąmoningai, savo valia pareiškia nenorą dalyvauti tokioje apklausoje, jis negali būti prievarta verčiamas pasinaudoti tokia savo teise. Taigi, kaip minėta, pagal baudžiamojo proceso įstatymą įtariamiesiems tinkamai bei laiku pranešus apie tokią apklausą ir jiems atsisakius joje dalyvauti, suimti įtariamieji neprivalo būti pristatyti į ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamą liudytojo apklausą, todėl jų nedalyvavimas tokioje apklausoje savaime

¹⁹¹ Žr.: LR Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas, 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, 2006 m. kovo 14 d. nutarimas, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2007 m. spalio 24 d. nutarimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-20]. <<http://www.lrkt.lt/lt>>.

¹⁹² Vaišvila, A., *supra* note 34, p. 146.

¹⁹³ Mikelėnas, V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116):79–92

¹⁹⁴ *Ibid.*

negali būti laikomas teisės į gynybą pažeidimu.“¹⁹⁵ Kitoje nutartyje LAT pasisakė, jog „ bendrosios liudytojų šaukimo į apklausą ikiteisminio tyrimo metu ir apklausos taisyklės įtvirtintos BPK 182-184, 186 straipsniuose. Pagal jas paprastai asmuo į apklausą pas pareigūną kviečiamas šaukimu ar kitokiu įstatyme numatytu būdu darbo dienomis ir dienos metu. Paminėtose straipsniuose įtvirtintos nuostatos nedraudžia ikiteisminio tyrimo pareigūnui kviešti bei apklausti asmenį ir nakties metu, t.y. tarp 22 ir 6 valandos. Tačiau tai turi būti daroma tik neatidėliotinais ir itin išskirtiniais atvejais, prisilaikant proporcingumo principo įtvirtinto BPK 11 str. 2 d.< ...> Parodymai gauti panaudojant smurtą, grasinimus ar kitokią prievartą negali būti pripažinti gautais teisėtu būdu. Paminėto proporcingumo principo laikymasis reiškia tai, kad atliekant procesiniu veiksmus, tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti yra laikomasi teisingos pusiausvyros“.¹⁹⁶

Kaip jau buvo minėta, pagrindinė teismų funkcija yra taikyti teisę, kai yra kilęs ginčas ir kiekviena ginčo šalis siekia, kad teismas aiškintų ir taikytų teisės normas taip, kaip yra palanku jai. Pritaikant D. Mikelėnienę ir V. Mikelėnui teigiantiems, kad „, pasiekti norimą teisinį rezultatą, t.y. vienos šalies teisumu įtikinti kitą – priešingą šalį ir ginčą sprendžiantį asmenį galima dviem būdais: įrodyti savo reikalavimo teisėtumą ir pagrįstumą remiantis įrodymais (argumentais) arba gauti kitos šalies ir ginčą sprendžiančio asmens sutikimą (palankią nuomonę) psichologinėmis ar kitokio pobūdžio poveikio priemonėmis – grasinimu, įtaiga, ekonominiu ar psichologiniu spaudimu, teisėjo papirkimu ir t.t.“¹⁹⁷ Taigi teisinis argumentavimas yra vienintelis teisinis būdas „paveikti“ teismą ir įrodyti savo tiesą. Argumentavimas savo klasikine reikšme reiškia vienos konkrečios pozicijos apgynimą kitų pozicijų atžvilgiu.¹⁹⁸ Teisiniame argumentavime būdinga tai, kad teisinio argumentavimo dalykas yra teisiniai santykiai, teisinio argumentavimo tikslas – įtikinti kitus asmenis savo teisinių teiginių teisingumu, teisinio argumentavimo tikslas pasiekimas įrodinėjant savo teiginių teisingumą ir kaip įrodymus panaudojant tam tikrus teisinius argumentus (teiginius).¹⁹⁹ Teisiniu argumentavimu yra laikoma pirmiausia teismų ar kitų teismo, ikiteisminio procesų dalyvių argumentavimas.²⁰⁰ Kalbant apie baudžiamojo proceso principų naudojimą

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2008 m. gruodžio 16d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-221/2008) Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vilnius:frech media 2015[žiūrėta 2015-03-20] <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=988b14fe-fe63-4a55-a3a5-2d571a9b75b8> >.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2005 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje NR. 1A-204/2005.

¹⁹⁷ Mikelėnienė, D.;Mikelėnas V., *supra* note 14, p. 73.

¹⁹⁸ Mackuvienė, E., *supra* note 167, p. 102–118.

¹⁹⁹ Mikelėnienė, D.;Mikelėnas V., *op. cit.*, p. 77.

²⁰⁰ Mackuvienė, E., *op. cit.*, p. 102–118.

argumentuojant teisinį sprendimą, pripažintina, kad argumentuojant savo poziciją baudžiamajame procese remtis baudžiamojo proceso principais gali visi proceso dalyviai, tačiau teisinę reikšmę turi tik teismo argumentavimas, nes būtent teismas savo motyvuotu sprendimu išsprendžia kontroversinį šalių santykių klausimą.²⁰¹ Sutinku su autorių, kurie plačiai nagrinėjo teismo procesą nuomone, jog šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje nemotyvuoto teismo sprendimo priėmimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu valdžia, jog teismas, kaip ir bet kuri kita valstybės institucija, įgaliota taikyti valstybės prievartą, privalo veikti teisėtai, jog bet koks valstybės prievartos taikymas turi būti pateisintas ir teisiškai argumentuotas²⁰² E. Mackuvienės žodžiai tariant „ tinkamas, patikimas, teisingas teisinis argumentavimas yra viena iš konstitucinių asmens teisių – lygybės prieš įstatymą, teisės į teisingą ir nešališką teismą, teisės į tinkamą teisinį procesą – garantijų.“²⁰³ Šituo nagrinėjamu klausimu yra pasisakęs ir Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, tinkamo teisinio proceso, teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo principų kontekste, Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo: „*Konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas inter alia reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamajo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija.*“²⁰⁴ Toliau Konstitucinis Teismas kalbėdamas apie argumentavimo svarbą teigė: „*Konstitucijos 109 straipsnį aiškinant iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo reikalavimų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves kontekste pažymėtina, kad teisingumo vykdymas*

²⁰¹ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *op.cit.*, p. 79

²⁰² *Ibid.* 76.

²⁰³ Mackuvienė, E., *op.cit.*, p. 102–118.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Visagino Miesto Apylinkės Teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Civilinio 3.194 staispnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) neprištarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-20]. < <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta192/content>>.

suponuoja ir tai, kad teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutariamoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais. Tai inter alia reiškia, kad oficialiai skelbiant teismo nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) jame turi būti išdėstyti visi argumentai, kuriais jis grindžiamas, kad nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) argumentai (ar jų dalis) negali būti teismo išdėstomi po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, kad oficialiai paskelbęs nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) teismas negali keisti ar kitaip koreguoti jo argumentų. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad jeigu oficialiai būtų paskelbtas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas), kuris nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas – visada išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo a priori priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą). Pagal Konstituciją įstatymų leidejas turi įgaliojimus nustatyti protingus terminus, per kuriuos turi būti paskelbtas argumentuotas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) baudžiamojame byloje, o jeigu reikia – ir bendrų terminų nustatymo taisyklių išimtis. Pabrėžtina, kad minėti reikalavimai dėl nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto), jo argumentavimo, paskelbimo, terminų mutatis mutandis taikytini ne tik baudžiamajam procesui, bet ir kitoms teisenoms.“ Taigi kaip rašė Eglė Mackuvienė, teisinio argumentavimo aktualumą lemia konstitucionalizmo plėtra, didėjanti konstitucinių asmens teisių svarba.²⁰⁵ Iš 2006 m. sausio 16 d. Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatų yra daroma aiški išvada, jog be argumentacijos, be argumentuoto teismo sprendimo negalime kalbėti apie jokią teisingumo įvykdymą. D. Mikelėnienė ir V. Mikelėnas be teisingumo įgyvendinimo kaip pagrindinės priežasties, kodėl visi teismo sprendimai turi būti argumentuoti, nurodo dar bent septynias logiškas priežastis ir jas paaiškina. Tai teisėtumas: būtinybė motyvuoti teismo sprendimus užtikrina pastarųjų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolę, sumažina teismo klaidas; teismas sprendžia dviejų šalių teisminį ginčą, todėl jis remdamasi principu *audiatur et altera pars*, privalo nešališkai apsvarstyti kiekvienos šalies pateiktus ir su byla susijusius įrodymus bei argumentus ir dėl jų pareikšti nuomonę, kartu nurodyti, su kuriais šalių argumentais jis sutinka, o kuriuos atmeta ir kodėl, taip pat kodėl priima būtent tokį, o ne kitokį sprendimą; teismų praktikos nuspėjamumas: žmonės turi teisę žinoti, kokiais argumentais remiantis teismas sprendžia tam tikrą teisinį santykį; vienodos teismų praktikos formavimas; teisės normų dviprasmiškumo, neaiškumo ar jų kolizijų šalinimas; teisės plėtojimas;

²⁰⁵Mackuvienė. E., *supra* note 167, p. 102–118.

teismo proceso viešumas – tad teismo procese negalima operuoti kokiais nors slaptais įrodymais ar argumentais.²⁰⁶ Puikiai matyti, kad nurodytas argumentavimo priežastis lemia būtent teisės principai, kurie tuo pačiu tampa teisinio argumentavimo įrankiu. J. Baltrimas ir M. Lankauskas nurodo du argumentavimo remiantis teisės principais būdus: atkuriamąjį ir plėtojamąjį.²⁰⁷ Atkuriamasis argumentavimas yra galimas, kai teisėjo diskrecija naudoti teisės principus yra pakankamai ribota, konkretaus teisės principo turinys gali būti atrandamas ankstesnėse šio principo veikimo apraiškose (įstatymuose, kituose statutinės teisės aktuose, teismų precedentuose). Plėtojamasis argumentavimas galima tada, kai teisė, suprantama pozityviaja, formaliąja prasme, yra nepakankama tinkamam teisinių klausimų, ginčų išsprendimui, ir čia gelbsti teisės principai, kurie yra, kaip autoriai labai vaizdžiai išsireiškia, tampa ta „arterija“, per kurią teisė papildoma moraliniais, praktiniais ir kitokiais argumentais.²⁰⁸ Pasak autorių „šių dviejų požiūrių suvokimas, derinimas ir balansavimas priimant teismų sprendimus ir kitus teisinius dokumentus yra išties reikšmingas, nes pernelyg didelis nukrypimas į vieną ar į kitą pusę didina riziką, kad teisinių sprendimų pasekmės nebus naudingiausios visiems santykių dalyviams, analogiškose bylose bus priimami skirtingi sprendimai, ir taip bus pažeidžiami asmenų lygybės prieš įstatymą ir teismą asmenų teisėtų lūkesčių reikalavimai, neužtikrintas valdžių padalinimo principas ar kiti gėriai.“²⁰⁹ Tačiau autoriai pažymi, kad nors šie du teisės principų taikymo būdai gali būti naudojami derinami vienas su kitu, tačiau kai kuriose situacijose gali tekti rinktis vieną jų kaip kito alternatyvą, kadangi jie gali pateikti ir skirtingus atsakymus.²¹⁰ Nurodoma, kad tais atvejais, kada principai taikomi plėtojamuoju būdu, remiantis morale, vidiniu arbitro įsitikinimu, tikėtina, kad grindžiant išvadą galimi atvejai, kad surastas atsakymas būtų motyvuojamas tik glausta nuoroda į principą, plačiau neaiškinant, kodėl buvo pasirinkta būtent tokia principo interpretavimo alternatyva²¹¹, o tai reikštų, jog argumentacija šiuo atveju būtų gaunama tesiremiant principo pavadinimu, tik konstatuojant, kad priešinga išvada prieštarautų principui.²¹² Štai LAT nutartyse dažnai nurodoma, kad teismai priteisdami neturtinę žalą, neretai tik formaliai išvardina teisingumo, lygiateisiškumo principus, kuriais remiantis nustatomas žalos dydis, tačiau jų nedetalizuoja: „<...> teismai paprastai teisingai taiko materialinės bei procesinės teisės normas, spręsdami žalos atlyginimo klausimus baudžiamose bylose nurodo atitinkamus CK straipsnius, pateikia motyvus. Tačiau kai kuriose bylose sprendimai

²⁰⁶ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *supra* note 14, p. 79-80.

²⁰⁷ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 12, p. 18.

²⁰⁸ *Ibid.* 4.

²⁰⁹ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 12, p. 4.

²¹⁰ *Ibid.* 16.

²¹¹ *Ibid.*

²¹² *Ibid.*

dėl žalos atlyginimo nepagrindžiami teisiniais argumentais, nėra tiesioginės nuorodos į įstatymo normą arba teisės normos išvardijamos deklaratyviai, neatskleidžiant konkretaus jų turinio bei reikšmės nustatomam žalos dydžiui.“²¹³ LAT, tokią praktiką, kai teismai tik formaliai nurodo įstatyme numatytus žalos atlyginimo kriterijus²¹⁴, pripažįsta netinkama kaip teigia pats LAT: „, tokia praktika yra neteisinga, nes BPK 305 straipsnio 5 dalyje reikalaujama žalos atlyginimo klausimus spręsti motyvuotai, taikant materialinės teisės normas, skirtas atitinkamiems teisiniams santykiams reguliuoti.“²¹⁵ Toks LAT požiūris atitinka ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją: „<...> iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, jog teismo nuosprendyje išspręsti klausimai turi būti grindžiami teisiniais argumentais. Argumentavimas turi būti racionalus. Neturėtų būti nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio priėmimui. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, įtvirtintas Konstitucijoje.“²¹⁶

Darbe pritariama autorių nuomonei, jog argumentuojant ir remiantis principais taikant atkuriamąjį būdą, reikalingi papildomi argumentai, kadangi atkuriamasis būdas vadovaujasi požiūriu, kad teisės principai savaime nėra pakankami siekiant gauti atsakymus į teisinius klausimus. Naudojant atkuriamąjį argumentavimo remiantis principais būdą turėtų būtų pasitelkti tokie argumentai kaip principo veikimo apraiškos panašiose precedentinėse bylose, panašias situacijas reguliuojančiose statutinėse normose.²¹⁷ Darytina preliminari išvada, kad šių principų takoskyrą galima palyginti su dviejų garsių pasaulio teisininkų skirtingomis Ronald Dworkin ir H.L.A Hart teisės sampratos pozicijomis. Šis palyginimas pasirinktas būtent todėl, kad J. Baltrimas ir M. Lankauskas savo darbe aiškiai nurodo, jog „plėtojamasis argumentavimo principais būdas, pripažįstama, kad taikant teisės principus teisė yra ir kuriama, taigi labiau pasireiškia platesnė teisėjo diskrecija“,²¹⁸ o atkuriamajame argumentavimo būde teisės principų turinys yra atrandamas konkrečiose teisės normose, o ne normų turinys atrandamas principuose, taip pat yra ir su teisiniais

²¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga baudžiamosiose bylose „Dėl teisės normų reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą taikymo“ Teisės gidas [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2015-02-18]. <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=34068>>.

²¹⁴ Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gegužės 29 d. nuosprendis (baudžiamoji byla Nr. 1-127/2006); Vilniaus apygardos teismo 2006 m. gegužės 16 d. nuosprendyje (baudžiamoji byla Nr. 1-147/2006). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga baudžiamosiose bylose „Dėl teisės normų reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą taikymo“ Teisės gidas [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2015-02-18]. <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=34068>>.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Visagino Miesto Apylinkės Teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Civilinio 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) neprištaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-20]. <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta192/content>>.

²¹⁷ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 12, p. 15.

²¹⁸ *Ibid.* 16.

precedentais – jų turinys pasak autorių, remiantis atkuriamuoju požiūriu, taip pat laikomas ne padiktuotu teisės principų, o diktuojančių teisės principų turinį.²¹⁹ H.L.A Hartas garsiajame savo veikalė „Teisės samprata“ kalbėdama apie teisėjų diskreciją iškelia teiginį, „kad kiekvienoje teisinėje sistemoje visuomet yra tam tikrų teisiškai nereguliuotų atvejų, kuriais kaip autorius teigia teisė tam tikru atžvilgiu nediktuoja jokio sprendimo arba jo krypties taigi dėl šios priežasties išeina, kad ir pati teisė yra iš dalies neapibrėžta arba neužbaigta, todėl tokiais atvejais teisėjas turi priimti sprendimą neatsisakydamas savo jurisdikcijos arba esamos teisės nereguliuojamus klausimus perduoti spręsti įstatymų leidybos institucijai, teismas užuot taikęs esamą jau susiformulavusią teisę, turi realizuoti savo diskreciją ir pats kurti teisę tai bylai.“²²⁰ Kitas minėtas autorius Ronald Dworkinas prieštarauja Harto mintims, kurios kalba apie teisėjų diskreciją kurti teisę laikydamosi pozicijos, kuri aiškiai nurodo, jog teisėjų pareiga net sunkiose bylose, yra identifikuoti, atskleisti šalių teises, o ne retrospektyviai kurti naujas.²²¹ O. Fedosiuk, nagrinėjęs Ronald Dworkino teisės sampratą padarė išvadą, kad pastarasis „nepripažįsta teismų teisėkūros įžvelgdamas pavojų, kad tokia teisėkūra gali pradėti vadovautis politinėmis nuostatomis ir apriboti individualią laisvę didesniu mastu nei ją galėtų apriboti įprastas politinis teisėkūros procesas su savo saugikliais ir inercija.“²²² Pasak O. Fedosiuk „R. Dworkino pateikta teisės teorija, kalba apie tai, jog teisėjas pozityviosios teisės nepakankamumą ir savo diskreciją „sunkiose bylose“ įgyvendina remdamasis teisės principais, kurie yra integrali egzistuojančios teisės sistemos dalis.“²²³ Dar kartą pabrėžiama, kad darbe autorė laikosi valdžių padalinimo principo, todėl atsižvelgiant į abiejų argumentavimo būdų charakteristiką, kaip tinkamesnis baudžiamosiose bylose buvo pasirinktas būtent atkuriamasis argumentavimas..

Taikant atkuriamąjį argumentavimo metodą, būdą teisės principai randami statutinėse teisės normose bei precedentinėse teisės normose.²²⁴ Kalbant apie teisės principų turinio paiešką statutinėse teisės normose yra pasitelkiamas vadinamasis lyginamasis principų metodas, atskleidžiant principo ar principų diktuojamą atsakymą panašiose situacijose.²²⁵ Kaip apie šį būdą rašo patys autoriai „čia turimi omenyje atvejai, kai iš pradžių sprendžiamoje situacijoje nėra aišku, kuris iš konkuruojančių principų yra svaresnis – aiškus tik kiekvieno jų svarumas lyginant su ankstesnėmis principo apraiškomis. Atitinkamai palyginus sprendžiama, kuriam principui teikti

²¹⁹ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 12, p. 16.

²²⁰ H.L.A Hart. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 417.

²²¹ Dworkin, R., *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005. p. 125.

²²² Fedosiuk, O., *supra* note 182, 1079-1101

²²³ *Ibid.*

²²⁴ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 12. p. 16.

²²⁵ *Ibid.*

pirmenybę sprendžiamoje situacijoje.²²⁶ kaip nurodo LAT: „, taigi BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostata, pagal kurią, mirus asmeniui, baudžiamasis procesas gali būti tęsiamas, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti, negali būti siejama tik su nekaltumo prezumpcijos principu ir aiškinama kaip reiškianti, kad mirusiojo reabilitavimas galimas tik tada, kai toks asmuo buvo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo teismo nuosprendžiu. Baudžiamojo proceso tęsimas, siekiant nustatyti pareikštų kaltinimų asmeniui, kuris yra miręs, pagrįstumą, savaime nereiškia nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimo. Aišku tokio baudžiamojo proceso metu turi būti paisoma ir nekaltumo prezumpcijos principo tuo aspektu, kad nepriklausomai nuo teismo sprendimo šis asmuo negali būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo. Toks baudžiamojo proceso tęsimas, tikrinant pareikštų kaltinimų mirusiam asmeniui pagrįstumą sudaro teisinės prielaidas įgyvendinti teisingumą baudžiamojoje byloje ir atitinka BPK paskirtį. Vienokio ar kitokio teismo sprendimo dėl asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumo priėmimas bendriausia prasme reikštų ir teisingumo šioje byloje įgyvendinimą.“²²⁷ Taigi iš šios nutarties galima matyti, kad nekaltumo prezumpcijos principas ir jo įgyvendinimas, kurio pagrindu teismas numato reabilitacijos procesą, šioje byloje buvo pripažintas svaresniu už rungimosi principą. Nors atskirojoje LAT teisėjų nuomonėje buvo išreikšta priešinga pozicija: „Mirus kaltinamajam baudžiamasis procesas negali atlikti vienos iš pagrindinių užduočių – garantuoti teisinių santykių pritaikymą nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Tęsiant tokį procesą kaltinamasis niekaip negalėtų pareikšti savo pozicijos dėl kaltinimo, įgyvendinti savo teisės ginti, dalyvauti tiriant bylos įrodymus.“²²⁸ Toks pavyzdys rodo, kad argumentavimas baudžiamojo proceso principų pagalba neabejotinai sudėtingas ir ne visada lemia vieningą atsakymą. Šis argumentavimo būdas, kai teisės principų ieškoma statutinėse teisės normose, galėtų būti traktuojamas kaip sisteminio, analoginio ar teologinio teisės aiškinimo alternatyva, tačiau tai „pirmiausia turėtų būti aiškinama argumentavimo remiantis principais alternatyva, kai remiamasi neteisiningais argumentais, todėl eksplitiškai t.y. aiškiai nėra nurodomas pagrindimas, kodėl buvo pasirinkta taikyti atitinkamą principą, o ne jo konkurentus.“²²⁹

Antroji paieškos vieta, kur randamas principų turinys, remiantis atkuriamuoju argumentavimo būdu, yra precedentinėse teisės normose. Kaip nurodo J. Baltrimas ir M. Lankauskas principų paieška gali pasireikšti kai konkrečiame precedente pritaikius tam tikrą

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2011 m. lapkričio 10 d. nutarimas (bylos Nr. 2K-P-444/2011). *Teismų praktika*. Vilnius: 2012, Nr. 36.

²²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2011 m. lapkričio 10 d. nutarimas *supra* note 227.

²²⁹ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *supra* note 12, p. 21.

principą jis yra detalizuojamas, konkretinamas.²³⁰ Šį scenarijų galima iliustruoti LAT pavyzdžiu: „<...> susidaryti pagrįstą įspūdį, kad teisėja yra šališka, yra teisinga. Teismo posėdžių metu teisėjas neturi moralizuoti teismo procese dalyvaujančių asmenų. Teisėjas turi išklausyti teisme dalyvaujančius asmenis taip, kaip to reikalauja įstatymas, turi būti jiems vienodai dėmesingas, tačiau ir reiklus proceso tvarkos pažeidėjams. Teisėjas neturi parodyti susierzinimo, pykčio vengti balso pakėlimo ir visko kas gali sudaryti įspūdį, kad teisėjas yra šališkas. Pirmosios instancijos teismo metu teisėja nesilaikė šių teismo nešališkumą užtikrinančių nuostatų. Teisėja posėdžių metu V.V. pavadino milijonieriumi. Pagal šios bylos kontekstą tai galima suprasti kaip neigiamą kaltinimo įvertinimą. Pirmosios instancijos teismo teisiamojo posėdžio protokole įrašyti kiti nederami teisėjos pasakyti žodžiai: „Ką nori tą ir daro teismas“. Be to, teisėja posėdžio metu pati nurodė aplinkybę, keliančią abejonių dėl jos nešališkumo. Teisiamajame posėdyje atsakydamas į teisėjos klausimą „ar visi pas Jus galėdavo pakliūti laisvai užėti į kabinetą“, kaltininkas V.V. atsakė: „...spręsdavo sekretorė ką įleisti pas mane“. Po šio atsakymo teisėja pareiškė: „o aš pas Jus galėjau pakliūti?“. Posėdžio metu pasakyti tokie teisėjos žodžiai pagrįstai gali būti vertinami kaip jos išankstinis priešiškus, nusistatymas prieš kaltinamąjį.“²³¹ Taigi galima sakyti, kad šioje byloje pripažinus tokius teisėjos veiksmus kaip nešališko teismo principo pažeidimą atskleidžiamas iki tol niekur pozityviojoje teisėje aiškiai neegzistavęs šio principo turinio elementas.

Kartais principų turinys yra randamas precedentinėse teisės normose, kai situacijos išsprendžiamos remiantis kitais metodais, nenurodant teisės principų, tačiau jose priimtas sprendimas gali būti nuosekliai, logiškai pateisinamas teisės principu.²³² Štai LAT konstatavo: „<...> kad konkrečiu atveju, kai svarbu išsiaiškinti visą padarytos veikos kontekstą ir tinkamai kvalifikuoti veiką, kaltinamojo išsakyti pageidavimai tiesiogiai užduoti klausimus liudytojams (nukentėjusiesiems) negali būti vertinami kaip formalūs ir neturintys reikšmės bylai teisingai išspręsti; tokiais atvejais šių asmenų ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų paskelbimas teismo posėdyje gali būti pripažintas nepakankamu, nes taip būtų suvaržytos įstatymu garantuojamos kaltinamojo teisės.“²³³ Nors šioje kasacinėje nutartyje teismas tiesiogiai neįvardija, kad gali būti

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ Radakevičienė, I., *Kasacinio teismo jurisprudencija. Baudžiamojo proceso teisė 2005-2008*. Vilnius: Registrų centras 2009. p. 40.

²³² Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *op.cit.*, p. 21.

²³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2014 m. lapkričio 4d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-462/2014.) Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vilnius: frech media 2015 [žiūrėta 2015-03-20] <<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9f11773b-f012-4631-9bcb-fd978ffa4c22>>

pažeistas rungimosi ir teisės į gynybą principas, taip pat šalių procesinio lygiateisiškumo principas, kurie yra siejami su įtariamąjo (kaltinamojo) teise duoti klausimus kaltinimo liudytojams²³⁴, tačiau teismas neabejotinai argumentaciją grindė minėtų principų turinio analize.

Toks argumentavimo būdas, kai principų turinys yra aptinkamas precedentinėse teisės normose leidžia prognozuoti teismo sprendimus panašiose situacijose, tačiau su sąlyga, kad tokiu būdu nebus sukonstruojami nauji teisės principai, kurių aiškaus paminėjimo nėra nei statutinėje nei precedentinėje teisėje.²³⁵ Naujas principų atradimas minimose situacijose iškeltų tik dar daugiau sumaišties ir chaoso dėl teismo sprendimo neteisėtumo.

2.3. Baudžiamojo proceso principų kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija

Teisingumo vykdymo kokybė, kaip teigia O. Fedosiuk, tiesiogiai priklauso nuo įstatymų leidybos kokybės.²³⁶ Teisės kolizijos – viena iš tų problemų, su kuria susiduria teismai vykdydami savo tiesiogines funkcijas. Wiliam Prose žodžiais tariant „Teisių kolizijos sritis yra niūri pelkė, pripildyta drebančiomis klampynėmis ir apgyvendinta išsilavinusiais, bet ekscentriškais profesoriais, keistu ir nesuprantamu žargonu samprotaujančiais apie mįslingus dalykus. Paprastas teismas ar teisininkas pasimeta, kai įsivelia į ją.“²³⁷ Teisės kolizija teisės teorijoje apibūdinama kaip tokia situacija, kai tuos pačius visuomeninius santykius reguliuoja viena kitai prieštaraujanti normos.²³⁸ Literatūroje nurodoma, kad teisės kolizija galima ne vien tik tarp teisės normų, bet ir tarp pačių principų, nes „principų kiekis būtent įtakoja tai, kad dažnai kyla pastarųjų kolizija. Teisės principų kolizija laikytina normaliu dalyku, tačiau tik turint omenyje, kad nė vieno teisės principo negalima absoliutinti. Kaip ir subjektinės teisės, teisės principai turi tam tikras ribas. Vieno teisės principo veikimo ribos baigiasi ten, kur prasideda kito teisės principo veikimo sfera. Vieno principo veikimą galima riboti siekiant užtikrinti, kad veiktų kitas teisės principas.“²³⁹ K. Jankauskas išsakė savo poziciją teigdamas, jog „teisės principais yra išreikštos lygiavertės teisinės vertybės, todėl jas

²³⁴ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p.12.

²³⁵ Baltrimas, J.; Lankauskas, M., *op.cit.*, p. 23.

²³⁶ Fedosiuk, O., Neformalus baudžiamojo įstatymo taikymas : poreikis, ribos, doktrinos. *Jurisprudencija*. 2014, 21(4): 1079-1101.

²³⁷ Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla. [interaktyvus] Stankevič, A., Teisių kolizijos teorijos neleistinos informacijos skelbimo internete kontekste : greitkelis pelkėje. [žiūrėta 2015-03-17].

<http://www.vta.ttvam.eu/index.php/vta/article/viewFile/63/116>.

²³⁸ Mitkus, S., *et al.*, *Teisės pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Technika, 2012. p. 123.

²³⁹ Mikelėnienė, D.; Mikelėnas V., *supra* note 14, p. 229.

išreiškiantys imperatyvai ir principuose nubrėžtos norminio reguliavimo kryptys ne kertasi vieni kitus paneigdami, bet konkuruoja brėždami vieni kitų, kartu ir juos sukonkretinančiu normų turinio bei reguliuojamojo poveikio, ribas.²⁴⁰ Taigi todėl neretai teisės teorijoje galima sutikti, kai teisės normų ar principų kolizijos kitaip yra įvardintos kaip teisės normų ar principų konkurencija.

Civilinėse bylose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aktyviai dalyvauja sprendžiant teisės kolizijų šalinimą, ir ne tik laikosi pozicijos, kad „*Teismai privalo pašalinti teisės normų koliziją*“²⁴¹, bet ir nurodo kokiomis priemonėmis reikia tai padaryti „*be lingvistinio ir loginio teisės aiškinimų metodų turi būti naudojami ir kiti metodai - atsižvelgiama į sisteminius prieštaraujančių viena kitai teisės normų tarpusavio ryšius, jų ryšius su kitomis teisės normomis, į teisės principus bei į įstatymo leidėjo ketinimus ir tikslus.*“²⁴² Bendrai kalbėdamas apie būtent teisės principų kolizijas, kurių kiekvienas „atstovauja“ skirtingus interesus, LAT yra pateikęs tokią išeitį: „Esant dviejų teisės principų kolizijai, labai svarbu rasti jų pusiausvyrą“.²⁴³ Pateiktame baudžiamosios bylos pavyzdyje galima matyti, kaip patys įstatymų leidėjai „kalba“ apie baudžiamojo proceso principų suderinamumą. Štai LAT nutartyje nurodo, kad „*kiekvienas žmogus turi teisę į teisingą, greitą ir teisėtą baudžiamąjį procesą. Kaltinamajam ši teisė įgyvendinama vadovaujantis BPK 44 straipsnyje įtvirtintais asmens teisių apsaugos pagrindais. Šio straipsnio 5 dalyje numatyta, kad kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo byla per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teismo proceso viešumas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 31 straipsnio 2 dalyje ir 117 straipsnio 1 dalyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, Teismų įstatymo 7 straipsnyje ir 34 straipsnio 1 dalyje bei BPK 9 ir 44 straipsniuose. <...>, pagal BPK 9 straipsnio nuostatas bylos visuose teismuose nagrinėjamos viešai, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja valstybės, tarnybos, profesinės ar komercinės paslapties saugojimo interesams, taip pat nagrinėjant bylas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinami jaunesni kaip aštuoniolikos metų asmenys, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusizengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylas, taip pat kitas bylas, kai siekiama užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatų proceso dalyvių gyvenimą arba kai*

²⁴⁰ Jankauskas K. *supra* note 2, p. 175.

²⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. S. ir kiti v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“. Bylos Nr. 3K-3-673-15/2001. <<http://www.infolex.lt/Praktika/tekstas.asp?id=11679>>

²⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. S. ir kiti v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“. Bylos Nr. 3K-3-673-15/2001. <<http://www.infolex.lt/Praktika/tekstas.asp?id=11679>>

²⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Prienų senelių globos namai v. Rymantai Pašukevičienė ir kiti. Bylos Nr. 3K-3-1365/2000. [interaktyvus] [žiūrėta 2015 03 18] Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/Praktika/tekstas.asp?id=18128>>

*apklausiamas liudytojas ar nukentėjusysis, kuriems taikomas anonimiškumas.*²⁴⁴ Galima drąsiai sakyti, jog įstatymų leidėjas jau kurdamas teisės normas numatė, kad principų kolizija tam tikrose situacijose yra neišvengiama, ir sukurdamas abstraktaus pobūdžio taisyklę, be kita ko nurodo, jog pastaroji ne tik gali, o dažnai ir turi išimčių.²⁴⁵ Tačiau tai nereiškia, jog teismas nesprendžia baudžiamojo proceso principų kolizijos. Pateiktos išimtys leidžia lengviau įgyvendinti principų suderinamumą, rasti pusiausvyrą, nepaneigiant nė vieno principo svarbos, kurie atitinkamoje situacijoje konkuruoja. Teismas savo ruoštu visada tikrina, ar yra poreikis taikyti išimtis, o jeigu to poreikio nėra, tada pats nusprendžia kaip ieškant principų klausimu „aukso vidurio“ išspręsti koliziją.

Su panašia situacija susiduriame kai sprendžiamas liudytojų saugumo bei įtariamojo teisės užduoti klausimus derinimo klausimas, t.y., teisingo bylos nagrinėjimo principo, kurio tikslas – užtikrinti, kad baudžiamajame procese kiekvienas asmuo, būtų saugus ir teisės į gynybą principo, kurio vienas iš aspektų yra kaltinamojo teisė užduoti klausimus liudytojams. Anonimiškumas kaip liudytojų saugumo užtikrinimo institutas teismų turi būti taikomas kartu su BPK 301 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu draudimu grįsti apkaltinamąjį nuosprendį tik liudytojų (nukentėjusiųjų), kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais. LAT nurodo, kad „*tuo atveju, kai vieninteliai ar lemiami įrodymai, leidžiantys paneigti provokacijos versiją, yra anoniminių liudytojų parodymai, tokia versija negali būti paneigiama, taigi asmuo negali būti nuteisiamas už atitinkamą nusikalstamą veiką.*“²⁴⁶ EŽTT, sprenddamas liudytojų saugumo ir teisės į gynybą reguliuojančių normų koliziją, konstatavo, jog „*EŽTT jurisprudencijoje iš esmės nekvestionuojama galimybė įslaptinti liudytoją tada, kai būtina apsaugoti jo interesus. Tačiau pabrėžiama, kad gynybai turi būti suteikiama galimybė apklausti kaltinimo liudytojus, nes liudytojų anonimiškumas suvaržo gynybos galimybes patikrinti liudytojo patikimumą, pateikti argumentus dėl galimo asmens priešiško ar išankstinio nusistatymo kaltinamojo atžvilgiu. Šiuos apribojimus turi „pakankamai atsverti teisminės valdžios taikomos procedūros“.* Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje taip pat pabrėžiama, kad įslaptintų liudytojų parodymai negali būti vieninteliai ar lemiami įrodymai, pagrindžiantys apkaltinamąjį nuosprendį.“²⁴⁷

²⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje, *supra* note 243.

²⁴⁵ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p.17.

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-113/2011.) Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vinius: frech media 2015 [žiūrėta 2015-03-20]. <http://www2.lai.lt/lat_web_test/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=35195> .

²⁴⁷ *Doorson v. Nyderlandus*, 26 March 1996, Series A.no [20524/92](https://www.echr.coe.int/ViewDoc.aspx?id=35195).

EŽTT taip pat nurodo, jog „<...> tais atvejais, kai asmens pripažinimas kaltu lemiamai grindžiamas parodymais liudytojų (nukentėjusiųjų), kuriems kaltinamasis negalėjo užduoti klausimų nei ikiteisminio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo metu, paprastai konstatuoja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalies, 3 dalies d punkto, be kita ko, garantuojančių kaltinamojo teisės į teisingą teismą ir teisės pačiam apklausti kaltinimo liudytojus (nukentėjusiuosius) arba turėti galimybę, kad tie liudytojai (nukentėjusieji) būtų apklausti, pažeidimą. Pagal EŽTT praktiką ši teisė paprastai suponuoja tai, kad įrodymai turi būti pateikiami viešame teismo posėdyje dalyvaujant kaltinamajam, siekiant užtikrinti rungimosi principo laikymąsi nagrinėjant bylą. Iš esmės tai reiškia, kad kaltinamajam turi būti suteikta pakankama ir tinkama galimybė ginčyti prieš jį liudijančių asmenų parodymus ir pateikti jiems klausimus arba tuo metu, kai parodymai duodami, arba vėliau procese“.²⁴⁸ Tuo atveju, kai liudytojų neįmanoma apklausti arba neįmanoma, kad jie būtų apklausti dėl to, jog jie yra nežinia kur, valstybės institucijos turi imtis reikiamų pastangų jų dalyvavimui procese“²⁴⁹. Tokia teismo praktika yra pavyzdys, kaip remiantis principais yra nuolat ieškoma jų asmens teisių pusiausvyros ir sprendžiamos tiek normų, tiek principų kolizijos baudžiamajame procese.

Apibendrinant teisės kolizijas kaip teisinį neišvengiamą reiškinį matoma, jog teismai susidūrę su teisės normų kolizija, gali nuspręsti kuri iš konkuruojančių normų yra „pranašesnė“ tačiau susidūrus su teisės principų kolizija, tokiu keliu teismas tikrai negali pasukti. Teisės principų negalima paneigti ar pripažinti negaliojančiais. Išspręsdamas kiekvieną teisės normų ar teisės principų koliziją teismas įneša milžinišką savo indelį į teisės sistemą.

Casus omissus - iš lotynų kalbos išvertus reiškia įstatymo nenumatytas atvejis dėl teisės spragos.²⁵⁰ Galima daug kalbėti apie tai kokia yra teisė ir kokia ji turėtų būti, tačiau šiame darbe pritariama R. Dworkinui, kuris yra pasakęs, jog „Teisė egzistuoja kaip akivaizdus faktas, ir tai kokia yra teisė, niekaip nepriklauso nuo to, kokia ji turėtų būti.“²⁵¹ Toliau tęsiant R. Dworkino mintis, pažymėtina, kad „teisė yra tik tai, ką legalios institucijos, tokios kaip legislatūros ir miestų tarybos teismai, yra nusprendusios praeityje dalykas, taigi jeigu kuri nors tokio tipo institucija nusprendė, kad bendradarbio sužalotas darbininkas gali gauti kompensaciją, tai šitai yra

²⁴⁸ Žr. *Delta v. France*, 19 December 1990, Series A no. 191-A, *Mild and Virtanen v. Finland*, 26 July 2005, Series A no. 39481/98 and 40227/98,

²⁴⁹ Žr. *Armer v. Austria*, judgment of 28 August 1992, Series A no. 242-A, *Delta v. France*, judgment of 19 December 1990, Series A no. 191-A, *Rachdad v. France*, judgment of 13 November 2003, no. 71846/01).

²⁵⁰ Radiolex. Lotyniški teisiniai posakiai. [interaktyvus] Vilnius: Finaura, 2015 [žiūrėta 2015-02-18].

<<http://www.radiolex.lt/teisiniai-posakiai/>>.

²⁵¹ Dworkin, R., *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2005, p. 19 .

teisė, jeigu jis yra nusprendęs priešingai, vadinasi teisė yra antai“²⁵² Kaip elgtis, jeigu tos legislatūros institucijos, kurių pagrindinė funkcija yra kurti įstatymus nėra sprendžiamu klausimu sugalvojusi jokios „teisės“? Pripažįstant teisės viršenybę ir pastarosios egzistavimą „aukščiau visko“ tokią situaciją sunku įsivaizduoti, bet grįžtant į nūdienos visuomenę negalima ignoruoti gyvenimo dinamikos, ir apie teisę, kuri gyvuotų be spragų kalbėti neįmanoma. Todėl autorė pritaria E. Kūriui, kuris teigia, kad tik Konstitucija yra teisė be spragų²⁵³. Kita vertus, yra pripažįstama, kad teismai negali atsisakyti vykdyti teisingumo, jeigu už įstatymų leidybą atsakingos institucijos nėra sukūrusios reikalingos teisės normos. Taigi, sutinkant su nuomone, jog kad ir kaip teisėkūros subjektai stengtųsi, tačiau sukurti „teisės, kurioje nebūtų spragų yra tiesiog neįmanoma, todėl būtina kalbėti apie teisės taikytojų galimybes šalinti kolizijas ir teisės spragas, o būtent teisės, taip pat ir baudžiamojo proceso, principų potencialą šiame procese.“²⁵⁴ Konstitucinis Teismas 2006 metų rugpjūčio 8 dienos nutarime yra įvardijęs, ką galima laikyti teisės spraga: „*Eksplisicinių teisės nuostatų, reguliuojančių tam tikrus visuomeninius santykius, nebuvimas teisės akte (jo dalyje), jeigu atitinkamas teisinis reguliavimas nėra eksplisitiškai arba implisitiškai nustatytas ir kituose teisės aktuose (kitose to paties teisės akto dalyse), yra traktuotinas kaip teisės spraga – lacuna legis.*“²⁵⁵ Konstitucinis Teismas tai pat paminėjo priežastis, kodėl jos atsiranda: „*<...> tokios teisės spragos gali atsirasti dėl įvairių priežasčių, inter alia dėl teisėkūros klaidų, taip pat dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tų visuomeninių santykių nesureguliuavo sąmoningai. Jos – didesnės ar mažesnės – gali atsirasti ir dėl to, kad tam tikrame teisės akte eksplisitiškai arba implisitiškai nustatytas teisinis reguliavimas (teisės aktų straipsniai (jų dalys)) Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, inter alia Konstitucijai. Pažymėtina, kad bet kuri teisės spraga, kad ir koku būdu ji būtų atsiradusi, reiškia, kad nors tam tikri visuomeniniai santykiai turi būti teisiškai reguliuojami (yra poreikis juos teisiškai*

²⁵² Dworkin, R., *supra* note 251, p. 19.

²⁵³ Kūris, E., Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*, 2006, 12(90): 7–14.

²⁵⁴ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p.12.

²⁵⁵ Lietuvos Respublikos 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Teismų Įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 1009 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, Konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisės saugos ir kontrolės institucijų vadovaujančių pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 1009 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo.“ (byloje Nr. 34/03). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-20]. <<http://lrkt.lt/lt/teismo> aktai/paieška/135/tal/content

sureguliuoti), jie nėra teisiškai sureguliuoti. Jos visos vertintinos kaip teisinio reguliavimo neapibrėžtys, trūkumai, teisinės sistemos ydos, kurios turi būti pašalintos. Teisės spraga, inter alia legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplacitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, inter alia pati Konstitucija.“²⁵⁶ R, Ažubalytė teigia, jog įstatymo leidėjas iš karto nurodė elgesio modelį teisės taikytojui, susidūrus su teisės spraga, : kuris nurodytas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5, 1. 8, 3,4 straipsniuose bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3 straipsnyje, taipogi Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnyje. Šiuose įstatymuose nurodoma, kad teisės normų nereglamentuotiems santykiams taikomi įstatymai, reglamentuojantys analogiškus santykius. Taigi įstatymų leidėjas civiliam procese ir administraciniame procese leidžia taikyti įstatymo analogiją, tokiu atveju yra taikomi atitinkami įstatymai, kurie panašiai reglamentuoja santykius, esančius byloje, o jeigu minima taisyklė yra negalima tada leidžiama taikyti taip pat ir teisės analogiją, tokiu atveju taikomi bendrieji teisės principai.²⁵⁷ Konstitucinis Teismas taipogi yra ne tik yra įvardinęs, kas yra teisės spraga ir kodėl jos atsiranda, bet ir yra aiškiai pateikęs nurodymus kaip galima pašalinti teisės spragas „ <...> teisės spragų (neiškiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (inter alia naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (inter alia teisingumą vykdantiems bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Kartu pabrėžtina, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali užpildyti tik ad hoc, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje. Kita vertus, teisminis (ad hoc) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų

²⁵⁶ Lietuvos Respublikos 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *supra* note 255.

²⁵⁷ Ažubalytė, R., *supra* note 8, p. 21.

*precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne ad hoc, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu.*²⁵⁸ Nors kalbant būtent apie baudžiamojo proceso principų taikymą užpildant teisės spragas, sprendžiant dėl analogijos taikymo, kaip teigiama teisės doktrinoje, šis klausimas yra diskutuotinas.²⁵⁹

Jau minėta, kad teismas kaip institucija, kurios vienas iš pagrindinių prioritetų yra teisingumo vykdymas, negali atsisakyti išspręsti bylą, t.y. nustatyti byloje motyvuodamas vien tuo, jog įstatymų leidėjas nenumatė teisės normos atitinkančią esamas byloje aplinkybes. Todėl nesant reikalingai teisės normai yra pasikliaujama vertybiniais kriterijais – teisės principais. 2006 m. sausio 16 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, puikiai argumentuoja prieš tai pasakytą mintį, nutarime būtent ir kalbama apie tai, kad „<...>įstatymų leidėjas turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reglamentavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių, taip pat - įgytų ar siekiamų įstatymų nustatyta tvarka įgyti - pažeidimų, būtų galima spręsti teisme. Jeigu teisių gynimo reglamentavimas yra nepakankamas, teisinio reglamentavimo spragoms užpildyti taikoma įstatymo analogija arba bendrieji teisės principai.”²⁶⁰ Pasak A. Vaišvilos, bendrieji teisės principai „tai universalūs žmonių sugyvenimo principai, galiojantys ne tik teisei. Jie yra ir teisės principai, nes yra išvedami iš subjektinių teisių ir pareigų vienovės: ta vienovė yra demokratiška, ir humaniška, nes visus socialinio santykio dalyvius teisės atžvilgiu vienodai traktuoja.”²⁶¹ Toliau kalbant apie teisės principus, kurie savo ruožtu padeda užpildyti teisės spragas yra pasisakęs ir Konstitucinis Teismas: „Iš Konstitucijos kylantis būtinumas teismo procese, kai nagrinėjama baudžiamoji byla, laikytis baudžiamojo proceso teisės principų ir normų nereiškia, kad gali būti nepaisoma kitų, ne baudžiamojo proceso, teisės normų ir principų, galinčių turėti reikšmės nagrinėjant atitinkamą baudžiamąją bylą. Ypač pabrėžtina, kad pareiga nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme paisyti baudžiamojo proceso teisės principų ir normų negali būti interpretuojama kaip leidžianti baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama

²⁵⁸ Lietuvos Respublikos Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas . *supra* note 254.

²⁵⁹ Jurka, R., *et al. supra* note 1, p.16.

²⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Visagino Miesto Apylinkės Teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Civilinio 3.194 staispnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) neprištarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-20].< <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta192/content>>.

²⁶¹ Vaišvila. A., *supra* note 34. p. 141.

*Konstitucijos nuostatų prasmė, baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas priešpriešinti bendriesiems teisės principams. Nagrinėjant baudžiamąsias bylas turi būti paisoma teisingumo, sąžiningumo, protingumo, proporcingumo, teisėtumo principų, kitų bendrųjų teisės principų, kaip antai res iudicata, nemo iudex in propria causa, audiatur et altera pars, ubi ius – ibi remedium, onus probandi, impossibilium nulla obligatio est ir kt. Privalu paisyti ir teisės aiškinimo kanonų.*²⁶² Taigi iš Konstitucinio Teismo nuostatos ir pasitelkus teisinę doktriną galima įvardinti principus, be kurių teisės spragų šalinimas būtų sunkiai įsivaizduojamas: tai sąžiningumas, protingumas ir teisingumas, nors pastarieji principai daugiau sutinkami civilinėje teisėje ir būtent ten jie yra kaip kelrodės žvaigždės, kuriomis vadovaudamasis teismas sprendžia ginčus, kylančius iš teisės normomis nereguliuojamų socialinių santykių, tačiau R. Ažubalytė pripažįsta, kad baudžiamojo proceso teisėje jie yra taip pat neabejotinai svarbūs vertybiniai kriterijai, kurie neabejotinai padeda teismams spręsti įvairius klausimus baudžiamosiose bylose. Štai Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pasisakęs, jog „<...>vertybiniai teisingumo, protingumo, sąžiningumo kriterijai yra bendrieji teisės principai, konkrečioje situacijoje užtikrinantys priešingų interesų pusiausvyrą, atsižvelgiant į situacijos ypatumus. Minėti principai taikomi, kai teisės normos tam tikros situacijos apskritai nereglamentuoja arba reglamentuoja iš dalies, pvz., padarytos neturtinės žalos dydžio ribų nustatymą.“²⁶³ Baudžiamojo proceso principai, kaip priemonė šalinti teisės spragas gana retai naudojami teismų praktikoje, nes tiek baudžiamoji teisė tiek ir baudžiamojo proceso teisė savo prigimtimi reikalauja nepriekaištingo tikslumo, ypač kai sprendžiami žmogaus teisių ir laisvių ribojimo klausimas²⁶⁴. Pasak R. Merkevičiaus, „baudžiamojo proceso doktrinoje nagrinėjant žmogaus teisių ir laisvių varžymą laikomasi nuostatos, kad įgimta žmogaus, laisvė, privatumas ir lygybė gali būti ribojamos tik tuomet ir tik tiek, kada ir kiek tokio ribojimo reikalauja (kraštutiniu atveju tokį ribojimą pateisina) materialų turinį turinčios – t.y. tikrąsias konstitucines vertybes postuluojančios – Konstitucijos bei tarptautinių žmogaus teisių apsaugos sutarčių nuostatomis“.²⁶⁵

Tai, kad BPK nesant nustatytai bylos nagrinėjimo tvarkai, gali būti taikoma baudžiamojo proceso įstatymo analogija, pripažįstama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje: „BPK nenustatyta bylų sujungimo ir sujungtų bylų nagrinėjimo tvarka, kai nuosprendžiu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo per vienerius metus padaro naują tyčinį nusikaltimą.“

²⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16d. sprendimas., *op.cit.*,

²⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų 2007 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje (byloje Nr.2K-449/200). Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vinius: frech media 2015 [žiūrėta 2015-03-20]. <http://www2.lai.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=35195> .

²⁶⁴ Ažubalytė, R., *supra* note 8, p. 21.

²⁶⁵ Merkevičius, R., Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. Vilnius: Registrų centras. 2008, p.38–40 cituota pagal Ažubalytę, R., *supra* note 8, p. 30.

Tai laikytina teisės spraga, tačiau teisės spragos buvimas negali trukdyti teismui vykdyti teisingumą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarime yra išaiškinęs, kad „teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės komisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (inter alia naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (inter alia teisingumą vykdantiems bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Kartu pabrėžtina, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali užpildyti tik ad hoc, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje. Kita vertus, teisminis (ad hoc) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne ad hoc, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu.“²⁶⁶ Kitoje LAT nutartyje nurodyta, jog „<...> ir nagrinėjant baudžiamąją bylą pirmosios instancijos teisme dėl mirusiam asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumo gali būti taikoma baudžiamojo proceso įstatymo analogija. Baudžiamoji byla pirmosios instancijos teisme nagrinėtina pagal bendrąsias bylų šioje instancijoje nagrinėjimo taisykles, vadovaujantis bendraisiais teisės principais bei atsižvelgiant į tai, kad asmuo, kurio byla nagrinėjama, mirė. Teismas, kurio žinioje yra byla, turi priimti sprendimą dėl prašymo tęsti procesą reabilituojančiais pagrindais padavusio asmens (paprastai tokiais asmenimis gali būti mirusiojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai) įtraukimo į procesą. Šis procesas turi vykti nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų, inter alia, rungtyniškumo, teisės į gynybą, šiuo aspektu turi būti užtikrintos ir mirusio asmens atstovo teisės. Tokio proceso metu turi būti paisoma ir nekaltumo prezumpcijos principo. Šiame kontekste pažymėtina, kad šis baudžiamasis procesas nėra mirusio asmens nuteisimo procesas, o tik procesas, per kurį tikrinamas asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumas. Baudžiamojo proceso principai suponuoja ir tai, kad šios baudžiamosios

²⁶⁶Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-429/2007.) Lietuvos Teismai. *Vieša sprendimų paieška* [interaktyvus]. Vinius: frech media 2015[žiūrėta 2015-03-20].< http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=35195>.

bylos nagrinėjimas turi vykti neperžengiant pareikšto kaltinimo ribų. Teismui pripažinus tokiam asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumą, šis asmuo negali būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo. Šiuo atveju teismas turi priimti sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą. Pripažinus, kad toks asmuo nepadarė nusikalstamos veikos ar neįrodžius, kad šis asmuo dalyvavo padarant nusikalstamą veiką, turi būti priimamas išteisinamasis nuosprendis.“ Taigi šios LAT nutartys tik patvirtina ir leidžia teigti, kad teisės spragos buvimas negali trukdyti teismui vykdyti teisingumo, teismas sutinka su tuo, kad teisės spragas užpildyti yra būtina ir netgi privaloma. Kaip nurodoma teismo, teisės spragos užpildomos *ad hoc*²⁶⁷: „Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (inter alia, naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi ir aiškinant teisę (inter alia, teisingumą vykdančioms teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Konstatuota ir tai, kad visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams teisės spragą užpildyti *ad hoc*. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas jie galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet reikėtų konstatuoti, kad, spręsdami bylas, teismai taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, inter alia, asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nereguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai); tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi ir reikštų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. birželio 7 d. nutarimas).“²⁶⁸ Spragos užpildymas *ad hoc* reiškia, kad priimtas sprendimas jokiems kitiems subjektams nedarys įtakos, išskyrus tuos, kuriuos liečia nagrinėjama byla. Tačiau nederėtų užmiršti, jog precedentą galima traktuoti, kaip vieną iš teisės šaltinių: „, teismo sprendimas laikomas ne tik teisės taikymo aktu, bet ir autoritetingu teisės šaltiniu, įpareigojančiu taigi saistančiu, ne tik kitus analogiškas bylas nagrinėjančius teismus, bet ir patį precedento kūrėją (kol aukštesnės instancijos teismas nepriėmė

²⁶⁷ šiam tikslui, šiuo atveju. Mykolo Romerio Universiteto Rasos Valienės puslapis. *Metodinė medžiaga. Frazėologija lotynų kalba.* [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-02-28]. < http://rasa.valiene.home.mruni.eu/?page_id=190>.

²⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2011 m. lapkričio 10 d. nutarimas „, *supra* note 227.

sprendimo, paneigiančio tą sukurta precedentą).²⁶⁹ Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime pirmą kartą oficialiai pasisakė apie precedento taikymą „*Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimai, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Šiame kontekste pabrėžtina, jog Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų.*“²⁷⁰ Taigi, po šios KT doktrinos suformulavimo precedentą teisės šaltinių sistemoje galime vadinti visaverčiu nariu.²⁷¹ Taigi principai ne tik padeda užpildyti spragas, tačiau ir leidžia formuotis vienodai teismų praktikai.

²⁶⁹ Kūris, E., Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116): 131-149.

²⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. Lietuvos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-03-13]. <<http://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>>.

²⁷¹ Kūris, E., Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116): 131-149.

IŠVADOS

1. Vyraujantys baudžiamojo proceso principai sudaro logišką bei nepriekaištingą baudžiamojo proceso principų sistemą, kuri dėl neišvengiamų teisės pokyčių yra nuolat kintanti.

1.1 Baudžiamojo proceso principai atlikdami tik jiems priskiriamas funkcijas koordinuoja ir subordinuoja baudžiamojo proceso teises normas į sistemą.

1.2 Remiantis mokslinės literatūros analize, išskirtos šios pagrindinės baudžiamojo proceso principų funkcijos: baudžiamojo proceso reglamentavimo, teisės normų aiškinimo ir argumentavimo bei teisės spragų ir teisės kolizijų šalinimo funkcija. Jos yra tarpiai susijusios ir priklausomai nuo konkretaus baudžiamojo proceso principo gali būti stipriau ar silpniau išreikštos įstatymų leidybos ar teisės taikymo srityje.

2. Baudžiamojo proceso principų reglamentavimo funkcija baudžiamojo proceso teisėje apibrėžiama kaip pagrindinė funkcija, kuri daro didžiausią įtaką įstatymų leidybos srityje, t. y. funkcija, kuri baudžiamojo proceso įstatymų teisėkūros procese padeda tam tikras nuostatas pakeisti, tikslinti ar papildyti naujomis.

2.1 Empirinis tyrimas, kurio metu buvo įvertintos 2010-2014 m. BPK pakeitimų ir papildymų iniciatyvos, parodė, kad baudžiamojo proceso normų keitimo ir papildymo poreikis išlieka didelis, todėl baudžiamojo proceso principai įstatymų projektų kūrimo, pateikimo ir priėmimo stadijoje turi atlikti filtro vaidmenį, kad baudžiamojo proceso teisėje nebūtų normų prieštaraujančių baudžiamojo proceso principams.

2.2 Baudžiamojo proceso principų reglamentavimo funkcijos veiksmingumą patvirtina Konstitucinio Teismo sprendimai – per naujo BPK galiojimo laiką Konstitucinis Teismas pripažino neatitinkančiais Konstitucijos (taigi ir BP principų) 12 BPK normų. Darytina išvada, kad principų kontrolei nesuveikus įstatymų leidybos metu, principų vykdoma reglamentavimo funkcija padeda pašalinti neatitinkančias principų BPK normas konstitucinės kontrolės metu.

2.3 EŽTT jurisprudencija, kurioje atskleidžiami nauji baudžiamojo proceso principų turinio aspektai, kaip rodo ankstesni EŽTT teismo sprendimai, darė didelę įtaką baudžiamojo proceso teisės raidai, šiuo metu ji daugiau veikia teisės taikymo praktiką. ES teisę Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisės srityje aiškinančių ETT sprendimų, iki šiol dar nebuvo pateikta, bet jie neabejotinai būtų susiję ir su baudžiamojo proceso principų turiniu.

3. Baudžiamojo proceso principų atliekama interpretavimo ir argumentavimo funkcija padeda aiškinti teisės normas: suvokti jų tikrąjį turinį, bei išspręsti galimus teisės normų prieštaravimo atvejus.

3.1 Teisės literatūroje išskiriami du argumentavimo remiantis teisės principais būdai, tai atkuriamasis ir plėtojamasis. Darbe laikomasi pozicijos, jog baudžiamosiose bylose turėtų būti taikomas atkuriamasis argumentavimo būdas, nes būtent argumentuojant teismo sprendimą šiuo būdu principų turinys atrandamas konkrečiose teisės normose, o ne normų turinys atrandamas principuose.

3.2 Taikant principų atkuriamąjį argumentavimą gali susidaryti situacija, kai vienas ar kitas principas turi didesnę persvarą lyginant su kitu principu, tačiau tai daugiau lemia ne principų pranašumas, o pačių teisėjų turima diskrecijos laisvė pasirinkti vieną ar kitą principą ir juo argumentuoti teismo sprendimą. Tai įrodo teisėjų naudojamas „atskirosios nuomonės“ institutas.

3.3 Argumentuojant atkuriamuoju baudžiamojo proceso principų būdu, kai principų turinys randamas precedentinėse teisės normose būtų nepriimtinas jei būtų atrandamas naujas baudžiamojo proceso principas. Remiantis teismų precedentuose eksplicitiškai nenurodytais, tačiau realiai taikytais principais, galima mėginti prognozuoti teismo sprendimus panašiose būsiose baudžiamosiose bylose, tačiau kai tokiu būdu sukonstruojamas apskritai naujas teisės principas, iškyla klausimas kiek autoritetinga jo galia būsiose teismo sprendžiamose baudžiamosiose bylose.

4. Baudžiamojo proceso principų kolizijų ir teisės spragų šalinimo funkcija suteikia teisės taikytojui didelę diskrecijos laisvę bei padeda pagrįsti teisės arba įstatymų analogijos galimumą arba negalimumą baudžiamojo proceso teisėje.

4.1 Nors baudžiamojo proceso teisės spragų šalinimas yra diskutuotinas ir dėl šios funkcijos nėra vienareikšmės nuomonės doktrinoje tačiau rašant darbą buvo nustatyta, kad jei baudžiamosiose bylose susiduriama su teisės spraga, teismai vadovaujasi bendraisiais teisės principais. Pastarųjų taikymas užpildant teisės spragas leidžia formuoti vienodai teismų praktikai, bei leidžia baudžiamojo proceso subjektui nuspėti, kokio bylos sprendimo tikėtis.

4.2 Doktrinos ir teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad visi teisių ir laisvių ribojimai galimi tik įstatymo pagrindu, todėl teismui neleidžiama taikyti analogijos ar užpildyti teisės spragą, kai tai yra susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ar laisvėmis.

LITERATŪRA

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Alexy. R. *Teisinio argumentavimo teorija. Mokymas apie racionalų diskursą, arba Teisinio pagrindimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
2. Bakaveckas, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: MES, 2012.
3. Baltrimas, J.; Lankauskas, M., Argumentavimas remiantis teisės principams: atkuriamasis ir plėtojamas būdai. *Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014,
4. Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: MRU, 2008.
5. Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010.
6. Birmontienė, T., et al. *Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vilnius: MRU, 2012.
7. Dworkin, R., *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2005.
8. Dworkin, R., *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
9. Driukas, A., Valančius V., *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
10. Freidrich A. Von Hayek . *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė I taisyklės ir tvarka. Naujas liberalių teisingumo bei politinės ekonomijos principų išdėstymas*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
11. Friedrich A. Von Hayek . *Teisė įstatymų leidyba ir laisvė III laisvosios visuomenės politinė tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 1999.
12. Goda, G. et al. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius; Teisinės informacijos centras, 2005.
13. Jurka, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
14. Jankauskas K. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje: daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai: teisė (01 S)* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005.
15. Kūris, E. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai. Lietuvos konstitucinė teisė*“. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
16. Piesliakas, V., *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia 2006.
17. Pikelis, A. *Baudžiamosios teisėkūros labirintai*. Vilnius: Petro ofsetas, 2011.

18. Radakevičienė, I., *Kasacinio teismo jurisprudencija . Baudžiamojo proceso teisė 2005-2008* . Vilnius: Registrų centras 2009.
19. Mikelėnas, V., Vileita, A., Taminskas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
20. Mikelėnienė, D., Mikelėnas V., *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
21. Mitkus, S., et al., *Teisės pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Technika, 2012.
22. Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
23. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009.

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių ir konferencijos medžiagos

24. Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai rinkinys*. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2012, p. 13–36.
25. Anciuvienė, M. Žmogaus teisių apsaugos pagrindai Europos Sąjungos teisėje. *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva*. Vilnius: Justitia, 2002.
26. Sakalauskas, G. Baudžiamosios politikos samprata. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.

Moksliniai straipsniai

27. Ancelis, P. Baudžiamojo proceso vystymosi tendencijos po 2003 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo. *Jurisprudencija* . 2008, 6(108) 32–40.
28. Fedosiuk. O., Neformalus baudžiamojo įstatymo taikymas : poreikis, ribos, doktrinos. *Jurisprudencija*. 2014, 21(4): 1079-1101.
29. Jankauskas, K. Teisės principų samprata ir jos formulavimo teisės aktuose ypatumai *Jurisprudencija* 2004 ,51(43): 17-31.

30. Jankauskas, K. Teisės principų vaidmuo teisiniame procese socialinių santykių reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*. 2004 59 (51) 137–150.
31. Jočienė, D., Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą, konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*. 2007. 7(97):17–27.
32. Kūris, E., Konstitucija kaip teisė be spragų. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 7–14.
33. Kūris, E., Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116): 131-149.
34. Mackuvienė, E. Teisinis samprotavimas: argumentacinis metodologinis požiūris. *Teisė*. 2009, 70: 102–118.
35. Mikelėnas, V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116):79–92.
36. Nekrošius, I.; Nekrošius, V; Vėlyvis, S. Romėnų teisė. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999.
37. Spuogis, E., Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 8(86):56-62.

Elektroniniai leidiniai

38. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija [žiūrėta 2014-09-25]. <<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/lt/0003fbe4e5/ES-pagrindini%C5%B3-teisi%C5%B3-chartija.html>. >
39. Kūris, E. *Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis*. Teisinės literatūros leidykla „Justitia“ [interaktyvus]. Vilnius: 2003 [žiūrėta 2015-02-10]. <http://www.justitia.lt/magazine.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=389&zurnalas=Justitia&tem=Konstitucin%C3%83%C2%AB%20teis%C3%83%C2%AB&zur_id=45>
40. Lietuvos Teisės institutas [interaktyvus]. Vilnius:2005,[žiūrėta 2015-02-05]. <<http://www.teise.org/data/2012-10-30-Pociene.pdf> >
41. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija [interaktyvus]. Vilnius 2014, [žiūrėta 2015-01-16]<<http://www.tm.lt/teisineinfo/teisesaktas/1/1> >

42. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas [interaktyvus]. Vilnius, , [žiūrėta 2015-02-17]. <http://www2.lat.lt/lat_web_test/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=9632> .
43. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. Vilnius: 2015 [žiūrėta 2015- 02- 10]. <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta101/content/>>.
44. Mykolo Romerio universitetas [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2015-01-27]. <https://moodle.mruni.eu/pluginfile.php/50890/mod_resource/content/0/bpt/fcontent.html>.
45. Mykolo Romerio Universiteto Rasos Valienės puslapis. *Metodinė medžiaga. Frazeologija lotynų kalba.* [interaktyvus]. Vilnius, 2015 [žiūrėta 2015-02-28]. <http://rasa.valiene.home.mruni.eu/?page_id=190>.
46. Radiolex. Lotyniški teisiniai posakiai. [interaktyvus] Vilnius: Finaura, 2015 [žiūrėta 2015-02-18]. <<http://www.radiolex.lt/teisiniai-posakiai/>>.
47. Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla. [interaktyvus] Stankevič, A., Teisių kolizijos teorijos neleistinos informacijos skelbimo internete kontekste : greitkelis pelkėje .[žiūrėta 2015-03-17]. <<http://www.vta.ttvam.eu/index.php/vta/article/viewFile/63/116>>.
48. Teisės gidas [interaktyvus]. Vilnius, [žiūrėta 2015-02-18]. <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=34068>>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

49. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas . *Valstybės žinios* 2002, Nr. [37-1341](#), Nr.46.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucija . *Valstybės Žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodyklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 g. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001 , 2002 ir 2003 metams įstatymo Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. “(bylos Nr. 25/01).
52. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams .“ (bylos Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03)
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 dienos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „ Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių taip pat dėl apeliacijos“ (byloje Nr. 35/03-11/06).
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d.nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojoproceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamajo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m.rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ //Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-256.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 dienos nutarimas „ Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo.“ (byloje Nr. 33/03).
57. Lietuvos Respublikos Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Teismų Įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai. 1009 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, Konstituciniams teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997

- m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančių pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 1009 straipsnio 2,3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo.“ (byloje Nr. 34/03).
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos respublikos Konstitucijai. (bylos Nr, 38/2008).
59. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai .“ (bylos Nr. 8/2012).
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies, 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013).
61. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. (bylos Nr. 12/2010-3/2013-4/2013-5/2013).
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-183/98).
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2001 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *J. Šukys v. E. Lemantauskas* (bylos Nr.3K-3519/2001).
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. ir kiti v. UAB “Klaipėdos autobusų parkas”*. (bylos Nr. 3K-3-673-15/2001).
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2005 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 1A-204/2005).
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A.B. v. UAB “Šiaulių naujienos”*. (bylos Nr. 3K-3-488/2007).
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2011 m. lapkričio 10 d. nutarimas (bylos Nr. 2K-P-444/2011). Teismų praktika . Vilnius: 2012, Nr. 36

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *Prienų senelių globos namai v. Rymantai Pašukevičienė ir kiti*. (bylos Nr. 3K-3-1365/2000).
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2012 m. spalio 9d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-458/2012).
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2011 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-113/2011).
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-429/2007).
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų teisėjų 2007 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje (byloje Nr.2K-449/200).
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr.2K-405/2007).
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2014 m. lapkričio 4d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-462/2014).
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje (bylos Nr. 2K-P-221/2008) .
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2009 m. balandžio 9d. nutartis baudžiamojoje byloje(bylos Nr. 2K-138/2009).

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai

77. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas . *Valstybės žinios* 2002, Nr. 77-3288.
78. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, 7 . *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016,

Europos Sąjungos teisės aktai

79. Europos pagrindinių teisių ir laisvių konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1,4,6,7 . *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.

80. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 67-2352.
81. Konvencija dėl ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių, parengta remiantis Europos sąjungos sutarties K.3 straipsniu. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 112-4177.
82. Konvencija dėl supaprastintos ekstradicijos tvarkos tarp Europos Sąjungos valstybių narių, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 112-4176.
83. Europos Konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo. *Valstybės žinios*. 1998. Nr. 10.
84. Europos konvencija dėl ekstradicijos. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-819.

Tarptautiniai teismų sprendimai

85. *Delta v. France*, judgment of 19 December 1990, Series A no. 191-A, *Mild and Virtanen v. Finland*, judgment of 26 July 2005, Series A no. 39481/98 and 40227/98.
86. *Artner v. Austria*, judgment of 28 August 1992, Series A no. 242-A, *Delta v. France*, judgment of 19 December 1990, Series A no. 191-A, *Rachdad v. France*, judgment of 13 November 2003, no. 71846/01).
87. *Doorson v. Nyderlandus*, 26 March 1996, Series A.no [20524/92](#).

Paipolė J. Baudžiamojo proceso principų funkcijos. Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistrinis darbas. Vadovas – doc. Dr. R. Ažubalytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2015.

ANOTACIJA

Darbo tikslas yra baudžiamojo proceso principų funkcijų analizavimas. Pasitelkus įvairius metodus darbe atskleidžiamas funkcijų turinys, jų įgyvendinimas ir realizavimas tiek įstatymų leidyboje, tiek ir taikant baudžiamojo proceso teisę. Darbe analizuojamos baudžiamojo proceso principų reglamentavimo, teisės interpretavimo ir argumentavimo bei teisės spragų ir kolizijų šalinimo funkcijos, jų veikimas iliustruojamas nacionalinių ir tarptautinių teismų praktika.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamojo proceso teisė, baudžiamojo proceso principai, baudžiamojo proceso principų funkcijos.

Paipolė J. The Functions of the Principles of Criminal Procedure. Master's Thesis in Criminal Law and Criminology. Supervisor – Associate Professor Dr. R. Ažubalytė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2015.

ANNOTATION

The purpose of the Master's Thesis is analysis of the functions of the principles of criminal procedure. Different methods help to reveal the content of the functions, their implementation and realization both in legislation and in application of criminal procedure law. The Master's Thesis deals with the functions of regulation of the principles of criminal procedure, the functions of legal interpretation and argumentation, also the functions of elimination of legal gaps and collisions. Operation of the functions is illustrated by national and international court practice.

Keywords: criminal procedure law, principles of criminal procedure, functions of the principles of criminal procedure.

Paipolė J. Baudžiamojo proceso principų funkcijos. Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistrinis darbas. Vadovas – doc. Dr. R. Ažubalytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2015.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tikslas įvardinti, išskirti, nurodyti, pateikti ir išanalizuoti baudžiamojo proceso principų funkcijas. Įvertinti jų įtaką tiek baudžiamojo proceso teisės normų kūrimo procese, tiek įgyvendinant pastarąsias. Šis tikslas pilnai atspindi darbo temą. Darbe pateikiamos teisinės, aktualios problemos su kuriomis susiduriama baudžiamajame procese, kai kalbama apie baudžiamojo proceso principų atliekamas funkcijas. Pateikiama tiek nacionalinių tiek tarptautinių teismų praktika, kuri realiai atspindėtų mokslinėje doktrinoje vyraujančią nuomonę apie atliekamas principų funkcijas. Darbe remtasi įvairių teisės mokslo specialistų nuomonėmis. Tai leido padaryti išsamią mokslo doktrinos analizę. Pasinaudojus Teisės instituto atliktais tyrimais bei nedideliu pačios autorės atliktu tyrimu darbe atsakoma į klausimus, kurie itin svarbūs baudžiamojo proceso principams atliekant reglamentavimo funkciją. Pirmajame darbo skyriuje yra plačiau kalbama apie pačius principus, kaip neatskiriamus teisinės sistemos dalis, bei plačiau nagrinėjama jau tik baudžiamojo proceso principų sistema. Antrasis darbo skyrius yra skirtas baudžiamojo proceso principų funkcijoms. Šiame skyriuje pastarosios yra aprašomos atskirai. Darbe kalbama apie pačių jų tarpusavio sąveiką, ir įgyvendinimą baudžiamojo proceso teisėje. Išvadose prieinama prie nuomonės, kad visos funkcijos turi labai glaudžius ryšius, nė vienos negalima išskirti kaip reikšmingiausios ar geriausiai įgyvendinamos. Kiekviena atliekama baudžiamojo proceso principų funkcija padeda palaikyti pusiausvyrą tiek tarp pačių principų tiek ir pačioje baudžiamojo proceso teisėje.

Paipolė J. The Functions of the Principles of Criminal Procedure. Master's Thesis in Criminal Law and Criminology. Supervisor – Associate Professor Dr. R. Ažubalytė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2015.

SUMMARY

The purpose of this Master's Thesis is to name, distinguish, indicate, introduce and analyse the functions of the principles of criminal procedure, also to evaluate the influence of those functions in the process of creation and implementation of the legal norms of criminal procedure. The mentioned purpose fully reflects the topic of the Paper. In the Thesis relevant legal matters that are encountered in criminal procedure (when it is talked about the functions of the principles of criminal procedure) are discussed. Also national and international court practice that would actually reflect the opinion (about the functions of the principles) prevailing in the scientific doctrine is presented. When writing the Master's Thesis, the opinion of different law specialists has been relied on. This allowed to perform a comprehensive analysis of the scientific doctrine. Following the research of the Law Institute and the small research of the author herself, the Thesis answers the questions that are particularly significant when the principles of criminal procedure perform the regulatory function. The first chapter of the Paper deals with the principles themselves as an integral part of the legal system. Also in this chapter the system of the principles of criminal procedure is analysed separately. The second chapter deals with the functions of the principles of criminal procedure. In the mentioned chapter the functions are described separately. The Master's Thesis discusses mutual interaction between the functions and their implementation in the criminal procedure law. The conclusions introduce the opinion that all the functions have especially close relationship. None of them can be distinguished as the most significant or best implemented. Every function of the principles of criminal procedure helps to keep the balance between the principles themselves and in the criminal procedure law.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

___ Teisės fakulteto, Baudžiamosios teisės ir proceso instituto, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programos _____
(*fakulteto / instituto, programos pavadinimas*)

Studentas (-ė) ___ Jovilė Paipolė _____,
(*vardas, pavardė*)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____ Baudžiamojo proceso principų funkcijos _____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(*parašas*)

(*vardas, pavardė*)